

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédő lap

1996. december

VII. évfolyam 12. (74.) szám

Ára: 50 Ft

BAJA KIVÁLTSÁGLEVELE

Az idei év Baja városát nyilvánításának háromszázadik évfordulójára jegyzében telt el. Elsősorban a nyilvánítás egy jubileumhoz kapcsolódó ünnepi rendezvények, kiadványok is megjelentek. A város lakossága jól tudja, hogy karácsony havának Ádám, Éva napjához - december 24-hez - datálódik a péntek megadásának 300 éves jubileuma. A nevezetes privilégium megszerzésének közzel kerék évfordulóját lapunk azzal köszönti, hogy röviden összefog-

lva, csupán a lényegét kiemelve, a város közössége számára feleleveníti a kiváltságos városát nyilvánítás történelmi eseményeit, amelyeket településünk múltjáról tudni kell. Nincs szükség ehhez újabb kutatómunkára, sem a mitológiai Cillo, a történelmi műszájkának segítségére, mert a történetek a lényegét tekintve nagyjából kielégítően íráshá rögzítették, műszem jubileumi várostörténeti kiállításán is láthatók, olvashatók az

eseményekkel összefüggő egyes dokumentumok.

Jónakrattó szándékunk célja csupán az, hogy városrésztől polgárunk szűkebb tömegei is megismerjék a kiváltságlevelet, előzményeit és az az követe döntéseket, amelyek megerősítették privilégiumát városunk rangját. A Bécs városát ostromló törököktől a Szent Lőrinc seregei mentették fel a oszari főváros, majd Buda visszafoglalásától kezdve irányt változtatott a ha-

BAJA
VÁROSSÁ NYILVÁNÍTÁSÁNAK
300. ÉVFORDULÓJA

JUBILIUMI ÉV ZÁRÓPROGRAMJA

1996. december 21., szombat
9.00-13.00 óra

KISKARÁCSONY-NAGYKARÁCSONY

300 ÉVES SZÜLETÉSNAPI
JÁTSZÓHÁZ

* Karácsonyi játékház

* Betlehemes játékok

* STAFÉTA EGYÜTTES gyermek-
koncertje

Belépő: egy otthonról hozott "meglepetés-ajándék" a karácsonyra ald
Búcsúzáskor - mindenki választhat
egy "meglepetés-ajándékot" a karácsonyra aial

Helyszín:

Posta Sándor Sportcsarnok

Rendező:

Ifjúsági Ház, József Attila Művelődési Központ (JAMK), Újvárosi Általános Művelődési Központ

14.00

BAJA XX. SZÁZADI KÉPZŐMŰVÉSZETE

Jubileumi kiállítás a JAMK Kiállítótermében

Rendező: JAMK

15.00

ÜNNEPI TESTÜLETI ÜLÉS

Helyszín: Városháza díszterme

17.00

"KARÁCSONYT VÁRVA" JÓTÉKONYSÁGI KONCERT

Helyszín: Barátok temploma (Barátok Béla u.)

Rendező: Helyi örségi Klub

19.00

SZABADTÉRI VETÍTÉS A SZENTHÁROMSÁG TÉREN

Sharp Vision Projector technikával
A "300 éves város - 300 bogrács halálsele" és a *Baja* című filmek bemutatása

Rendező: JAMK

20.00

GÁLAMŰSOR A SZENTHÁROMSÁG TÉREN

Rendező: Ifjúsági Ház, JAMK

B. Mikl. Ferenc rajza

dakozás. Habsburg sikerek következtek. A budai győzelem után a törökök Bajáról is kiűzték. Uralkom megszűnése utáni helyzetet így jellemzi Raposányi Jakab Bajra című monográfiájában: "Hogy mihez állapokban volt a Duna Tisza közötti alsó vidék a török uralom megszűnése után, arról kevés adatunk van. Némi felvilágosítást adnak a török időkben fennmaradt olományok, s az azokhoz fűzött ismertetések. Ezek szerint nyoma sem volt az egykori jólétnek, mindent elpusztított a török vadság és a portyázók dúlása. A két nagy folyó kiöntései, a megye hosszabban széltében hőmpölygő belvizek áradásai és moccsár között csak itt-ott bukkant fel egy-egy nyomorult falu vagy valamely város omladéka. Budától Belgrádig nem volt más, mint kietlen sivartság s a hajdani nagyszág gyászemléke. Az egész Bácskát, így tehát Baját is a kir. kincstár foglalta le, mint földesúr. A kiűresedett helység lakói szerbek és bunyevácok maradtak, de a környékbeli és távolabbi vidék kiűzött telepesei szívesen tömörültek ide, főleg iparos családok, úgy, hogy jelentékeny lélekszámmra tett szert."

A mezővárossá nyilvánítás előzményéhez tartozik - amiről a Baja története a kezdetektől 1944-ig című könyvem olvasható -, hogy "Baján maradt - zömmel katolikus - ráok bírái 1696 novemberében folyamodványt nyújtanak be a bécsi udvari kamarához. Ebben elmondják, hogy a város a török elleni legutóbbi háború idején igen sokat szenvedett az átvonuló katonaságtól, s ezen kívül sok adó és elszállásolási teher viselésére kényyszerült. Elmondják továbbá, hogy 1695-ben is az egész hadsereg itt tanyázkodt, és nemcsak szállást és porciót kellett adniuk, hanem éjjel-nappal forsponctot" és egyéb szolgálatot is teljesítettek. Mindezekben túl a harmincados¹ is újabb terheket rótt rájuk, és az embereket "márványtömlőbe" csukatta mindaddig, amíg nem fizettek. Ezzel ismét felidéződött annak veszélye, hogy a lakosság teljesen szétszóródik, hiszen száznál több házból-elmenekül² a lakosság.

Az udvari kamara november 29-i leiratával megtiltja az adminisztrációnak újabb terhek kirovását, és egyben szigorú vizsgálatot létr. Ezzel egyidejűleg a császár az otthon maradtaknak hűségük és bátorságuk jutalmul 1696-ban szabaddalmi mezővárosi jogot adott, és községi ügyekben engedélyezte a szerb hivatalos nyelv használatát.³

I. Lipót (1640-1705) az 1696. december 24-iki keletkezéssel kiadott kiváltságlevelel is egykezett feledtetni a sokat szenvedett település fejlődését. Baját a szabadalmazott városok sorába emelte, és Ádám és Éva emléknádjára címerpecsétet is adományozott, amelyen Ádám és Éva a paradicsomban álmanak álltunk. A latin nyelvű kiváltságlevelel m á s o l a t á n a k magyarrá fordított szövege a következő:

"MI LIPÓT, ISTEN KEGYELMÉBŐL VÁLASZTOTT RÓMAI CSÁSZÁR, MINDEN IDŐBEN A BIRODALOM GYARAPÍTÓJA, Német-, Magyar-, Csehország, Dalmácia, Horvát- és Tótország királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia és Krajna hercege, Morvország ögrófia, Luxemburg, Felső-és Alsó-Szilézia, Württemberg és Teck hercege, Svábország fejedelme, Habsburg, Tirol, Ferrette, Kyburg és Öbör grófia, Elzász tartománygrófia, a Római Szent Birodalom, Burgú, valamint Felső- és Alsó-Luzsica ögrófia, a Szalvón Határvédők, Pordenone és Salina ura. Jelen pátnes erejénél fogva mindenkinek és egyenként, akik azt olvassák vagy felolvassák hallják, királyi kegyünkkel legkegyelmesebben tudatjuk, hogy Bajn község rák lakosságát legalátanosabb kérelmére a következők kegyeskedtünk elrendelni:

Először: hogy az illetők a maguk községéből 12 idősebb esküdtet és ezek közül egyet bírónak választassanak, akiknek a tisztviselőket kivéve - mindenki, aki ott letelepedni vagy ideiglenesen tartózkodni ghaít, bármely nemzetiségű legyen is, alá legyen rendelve, mert így kívánja ezt a méltófényesség.

Másodszor: hogy semmiféle tisztviselő, bármely hivatalból való is, a Mi előzetes meghagyásunk nélkül, ne róhszon ki rájuk újabb adóterheket, és a község egyébbe ne avatkozhassék.

Harmadszor: hogy ezen községnek, mintén a Magyar Királyság többi mezővárosinak, teljes jogában állják, közszükségletei fedezésére bort és húst szabadon árulni és évenként három országos vásár tartani.

Negyedszer: hogy senki idegen, aki árulni jön oda, ne merészeljen és ne bátorkodjon azokat ott eladni, haosak előbb nevezett községgel e tekintetben meg nem egyeztet; mert egyedül a község teljesíti Főlségünknek a katonai eltartást és egyéb szolgáltatásokat, nem pedig az idegenek, kik közül sokan némely tisztviselő-pártfogásául, majdnem egész éven át, a község legnagyobb kárára, szokták árukat árulni vagy azt megkísérelni.

Ötödször: ne tartozzanak az említett bajai lakosok eszentl akármilyen tisztviselőknél és kereskedőknél, akik valamely parancsnoktól kapott útlevelel jönnék hozzájuk, kivéve azokat, akik a Mi öcsászári szolgálatunkban állanak, kocsikait és embereiket kirendelik, miként erre eddig majdnem naponta kénszerfűtettek.

Ezért ezen kegyelmes öcsászári és királyi rendeletünkkel szemben mindenki megfelelő és illő megbecsülést tanúsítson, és a benne foglalt kegyes és komoly elhatározásunkat és akaratunkat hűen és lelkiismeretesen teljesítse, és másképpen ne cselekedjék.

Kelt: Bécs városunkban, 1696. évi december hó 24. napján: római birodalmi uralkodásunk 39. magyarországi 42. és csehországi 41. esztendejében.

Lipót s. k.

(Pecsdé helye)

Seyfridt Christoph

Graf Breiner

A választott öcsászári Urunk megbízásából Joannes Volcarchus Graf von Gouvin s. k. Jacob Theobald von Mayeren s. k. Alufőrt igazolom, hogy a fenti másolat a nekem felmutatott eredetivel mindenben megegyezik.

Bécs, 1697. január 3-án
Georgius Sigismund von Seewitsen s. k.,
a Császári Udvari Kamara regisztráraként

Az I. Lipót által 1696-ban adományozott kiváltságlevelet: III. Károly /1685-1740/ 1714. december harmadiki határozatával meg erősítette, amelyet Bécs vármegye közigyelésén, Zomborban tették közhírré 1715-ben. Ez a határozat már mint szabaddalmas kamarai mezővárosról, annak bírájáról, tanácsáról, polgárainól beszél, nemcsak rák lakosságáról szól.

Nem eszám megérőstí, hanem jognait 3 országos vásár megtartásának lehetőségével is gyarapítja:

"Mi VI. Károly isten kegyelméből választott római császár, Német-, Spanyol-, Magyar-, Csehország, Dalmácia, Horvát s Tótország királyán st. Jelen okmány erejénél fogva mindazonoknak, akik olvassák vagy olvassák hallják, királyi kegyünkkel legkegyelmesebben jelentjük, hogy Baja királyi városunk bírájainak, tanácsainak és polgárainak aláutas kérelmére a nekik már Leopold római császár, boldog emlékeztet legkedvesebb atyánk által adott kiváltságok következtelleg kegyelmesen megerősítettük: 1. A maguk községéből 12 esküdtet ezelebbi egyet bírónak választhatnak, akiknek a tisztviselőket t. l. katonai, kamarai vagy vármegyeiket kivéve,

mindenki, aki itt letelepedik vagy csak ideiglenesen tartózkodik, bármely nemzetiségű legyen is, alá legyen rendelve, így kivánja azt a méltányosság. 2. Semmiféle tisztviselő, bármely tiszteet viselő is, ne róhasson új terheket a városra a mi meghagyásunkon kívül, sem pedig e község ügyeibe ne avatkozzék. 3. Ezen községnek úgy, mint más magyarországi városoknak teljes hatalmában legyen a közsükséglettel fedezésére bort és húst szabadon áruhátni és évenként három nagy vásárt tartani.

4. Idegenek ne merészszenek portáljukat itt aláadni (kivéven a nagy vásárokat alkalmával), hanem előbb ezírint ezen községgel nem egyezkedtek (hacsak e részben a mostani országgyűlés nem határozza másképpen), mert csak a község szolgáltatója felségünknek a katonai eltartást és más adókat, nem pedig az idegenek, kik közül pedig sokan némi tisztviselői pártfogása alatt majdnem egész éven által szoltak portáljukat áruhátni a helybeliek nem kis kárára.

5. Az említett bajai lakosok ezentúl bármily tisztviselőknél és kereskedőknél, akik a katonai várparancsnokoktól kapott utlevellel jönnek hozzánk, nem tartoznak már kocsikát és embereket kirendelni, amint eddig majdnem naponként erre lénykeztek; kivéven csak azoknak, akik a mi királyi szolgáltatunk ügyében utaznak. Azért ezen kegyelmes csász. kir. rendeletünknek mindnyájan pontosan engedelmessédjének és kegyes s komoly elhatározásukat hűen s tökéletesen teljesítsék, s másképpen ne cselekedjenek. Kélt Bécs városunkban 1714. évi december 3-án

/Eztől az időtől kezdve Bajna, mint rendezett tanácsosai ellátott város, mindinkább szélesebb körben bíraskodhatott, I. Ferenc /1768-1835/ királytól 1801-ben a Szentmihály napi vásárra kapott szabadalmolevéllet, s mintegy 2 évtizeddel később a szerdai és szombati hetivásárokra. Az utakövezet és parti vám szedésének jogával pedig 1830-ban ruházták fel.

Lényegesebb, hogy városunk kereskedelmi és ipari fejlődésének elismeréséért Ferenc József /1830-1916/ Baját már 1858-ban önálló jogú városá nyilvánította, melynek törvénybe iktatása 1873-ban következett be.

Bajna már 1866-ban kérte a magyar királyi helytartótanácsoshoz intézett felterjesztésében a királyi városok közé való felvételt. Majd 1870-ben Loosz Zsigmond főbíró tett erre újabb tanácsai felterjesztést, kérelmében az indokokat három pontban megfogalmazva.

Bajna - valamint Hódmezővásárhely - rendezett tanácsú város az 1870. évi XLII. tc. értelmében gyakorlandó törvényhatósági joggal ruházott fel.

"A városok jogi helyzetének újárendezésére az 1870-es években került sor. A 61 - illetve Buda és Pest egysítése után 80 - szabad királyi város közel mindössze 23 nyert törvényhatósági státust, 51-et rendezett tanácsú város minősítettek, 7 pedig elvesztette városi jogállását. Ugyanakkor a jelentősebb mezővárosok közül kettőt - Baját és Hódmezővásárhelyt - törvényhatósági jogú, 56-ot rendezett tanácsú városfórá alkottatták, a többi pedig nagyközséggé lett." /Magyarország története 1848-1890. II. kötet, 1137-1138. lap/

Az 1873. évi XI. tc. szentesítése után (1873. április 8-án) léphettek törvényhatósági jogalhoz, amelyet az országgyűlés mindkét házában 1873. április 15-én hirdettek ki.

Érdekes adalékként említhető, hogy egy 1873. évi belügyminiszeri fogalmazvány szerint eredetileg "a szabad királyi városok sorába lenegő felemelése..." szöveg szerepelt, de ezt átjavították. Ugyanakkor a törvényminiszernek készített belügyminiszeriumi fogalmazvány az írtá Bajáról: "...annyi szellemi és anyagi erővel rendelkezik, hogy törvényhatósággá átalakulása után is a reá nehezedő kötelezettségek pontos teljesítésére képes leend."

Egy másik érdekes tény, hogy a királyi városfóra emelés ellen aláírsolást gyűjtöttek a bajai polgárok. Attól való félelmükben, hogy a képviselők számát emelniük kell és kétszeres adót fogának fizetni... Erre reagálva röplapon "fi-gyelmeztetés" közölt a képviselők tanács ülés nevében dr. Hauser, már helyettes főbíró aláírsával, hogy megnyugtassa a polgárokat.

Baját, mint törvényhatóságot újból törvénybe iktatták az 1886. XXI. tc. 1. §-a. /II.2.,5./

Bonyit röviden a múlttól, hogy annak ismeretében a jelenre fordíthassuk figyelmünket. Azért, hogy még nagyobb iramnal haladhassunk előre az igaz törvénsség felé.

Bánáti Tibor

Jegyzetek:

¹ hadiadónak egy katona/ló/ napi ellátására való természetben adott rész

² katonai elfogat

³ 1848-ig az áru értékének egy harmadát kitevő vám

"Nehéztől az idő, de világra hozza majd az igazságot..."

(Hölderlin)

Udvardi Lázár I. világháborús emlékeiről

Ha az ember egykor írt könyvet, feljegyzést, naplót, évtizedekkel később lapozni kezd, úgy bolyong sorai között, akár ha a történelmi labirintusban téreképel a kezében terep vissza. Láthatatlan urunk, az idő járta és törvénye ez. Az idő, amely az írásműnek (és valamennyi műnek) forrása, megformálója és féltője. Az idő, miután végigvezet az úton, művet és művet letéröl a színről, s csak azt hagyja meg belőle, ami nem a folyó idő. Ennél az immár nyolcvanadik esztendőre betöltő naplónál elkerülhetetlen a kérdés: mi ez az időtől független, amit az idő kérelhetetlen ítélete nem semmisített meg benne, mi az, amiért néhány ember szülőkészenek vélt, hogy az ohvsók kezébe adja?

És világszerte ismét csak a paradox időre támaszkodva, epikusan kell felidőznünk a kivételes kort, amelyben fogant.

Mert kivételes kor az I. világháború, amelyben Udvardi Lázár naplója született, amelyről emlékei tanúságot tesznek. Az I. világháború: "megtisztításnak" tekintették, az kívánták, hogy ez az egész világ rothadt életével romba dőljön. A háborútól a sérelmek és megáldatások jóvátételét, valamint igazságtevést vártak. Mondani sem kell, hogy a több mint négy évig elhúzózó véres, tömegpusztító állóharok, a földszeg és örmöké sárgódóre emlékeztető lövészárkokat, a halottak és meggyomortított elképzelt tömegei, a hátráságok keserves nélkülözései, a hadifoglyatborok megáldatásai, a frontvonalak ide-oda mozgásai keserű csalódásokat hoztak. A háború több és több új igazságtalanságot, sérelmet hozott.

Talán sohasem lesz teljesen világos, hogy hogyan helyezkedik el az I. világháború időszakka a történelem koordináta-rendszerében, és egy európai vagy éppen egyetemes kontextusban. Többnyire szemléleti és politikai akadályai voltak az öszippek kialakításának. Az azonban bizonyos, hogy a házmegeggyezésen alapuló objektív történelemzsemlélet mellett a szubjektív

megközelítésnek is létjogosultsága van. Hiszen sokkal könnyebb a helyzet azokban az esetekben, ha valamely korszakról felhalmozott anyag, hiteles kordokumentum betölti az ismeretterjesztés, a közvetítés funkcióját. Szükség van tehát a szubjektív élmények, emlékek rögzítésére, kellenek a szellem szabadjára engedő memoárok.

Údvardi László hadifogságának hat évét átvéló emlékezése, naplója nemcsak szociológiai, vallási, néprajzi, gazdasági és politikai kordokumentum. Több annál. Bár nem tudományos igényvel született, mégis érzékenységgel, lényeglátással, humorral felhasználja a magyar történelem talányos buvárait, hátba mondani tud veje valamit a mai olvasónak.

Bár nem szeretem a könyvismertetőket azt a módját, amely mutatóvonalakat közül (mert vagy elhiszik az impresszióim valóságosságát, vagy nem - de akkor tessék ellenőrizni), most mégis izeltőlként álljon itt egy részlet az 1914 és 1920 közötti eseményekről, személyes élményekről a szerző valóságában: "Egy alkalommal táborunk mellett megakadt egy szekér... Körülállták a mieink a kocsiat, a kocsis is, utasa is majd a szeméket nézik ki, hogy el ne vesszen valami. Nemsokára elindulnak; egyszerre a kocsis éketlen kiáltásba kezd, és mutogat. Kénytelen felfedezni, hogy megék a kocsiara vígvízastak, valaki levágta a ló farát, ami nem is volt olyan valószínűtlen, tekintettel, hogy a hegedőkészítés nagyon virágzott.

Ez sokban hozzájárult ahhoz, hogy tulajdonképp valami szelvényesebb viszony a bennszülöttek és hadifoglyok között sohasem fejlődött. (...)

A Y.M.C.A. hárbán minden vasárnap methodista isentiszteletet. Elmentem, hogy angol nyelvi tudásom gyakoroljam, hallgatni a prédikációt. Még ez is olyan business like, üzletszerű volt. Egy alkalommal a szónok az átélénygűlést magyarázta. Felvette a bibliát: "Ez egy könyv, ez egy szép könyv, Chicagóban vettem, adtam érte 5 dollár és 20 centet, de ez a könyv csak könyv maradt. Ellenben az igaz testvé lón." Majd előditem."

Összességében tehát minden olyan olvasó figyelmébe ajánlom Údvardi László Emlékeim a hadifogságból 1914-1920 címmel megjelent memoárját, akik kíváncsiak arra, hogy egy elfogulatlan, töretlen hitű tanárember hogyan látta és ítélte meg a sokunk által csak a történelemlétkönyvből ismert kivételes korszak világit.

Vákvás Zita

(1. kötetem a Tűr Irodalmi Műhelyben közölt.)

BAJÁRÓL INDULTAK DR. IZSÁK LAJOS

A felvidéki Negyeden született 1943-ban. A család 1947-ben Bátaszékre került. Az általános iskolát ott végezte, 1957 és 1961 között a bajai III. Béla Gimnázium tanulója volt. Az érettségét után egy évig fizikai munkásként dolgozott, 1962-től 1967-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán tanult. A diploma megszerzése után ugyanott az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszéken kapott tanársági állást. Az egyetemi ranglétrát végigjárva 1995-ben lett egyetemi tanár. 1994 óta a Bölcsészettudományi Kar tizenegy tanszékét átfogó történelem tanszécsoport vezetője. Kandidátusi disszertációját 1979-ben védte meg, 1993-ban pedig elnyerte a történelemtudományi doktora akadémiai tudományos fokozatot. Fő kutatási területe a legújabbkori magyar történelem, ezen belül az 1944 utáni polgári pártok és programjaik.

***

A professzor úr budai lakóházának erkélyéről a János-hegy és a Hárs-hegy őszi panorámájában gyönyörködhet a látogató, a szobában pedig, ahova a frissen gözülő kávé mellé beszélgetni térünk, a vasközteljes származási tragikus sorsú festőművész, Fejes István néhány igazi tehetségről árukkodó, erőteljes képe vonzza magához a szemet. Így nem véletlen, hogy a rövid esztétikai szemle után máris Bajára fordul a szó.

— Szeptemberben volt a harmadik éves érettségijük találkozási pontja. Úgy tudom, eddig minden ilyen ötvenévesnél összejövetelen részt vettél. Mi köti a hajdani osztálytársasághoz és az iszlóhadhoz?

Tíz év után tartottuk az első találkót, és azóta minden évben összejövünk. Valóban mindig jelen voltam, s ha egészségesem enged, így lesz ez a jövőben is. S hogy miért a rangszokás? Nagyon jó osztályközösség volt a miénk, egy kitűnő felkészültségi osztályfőnökkel, Keszthelyi Gyurka bácsival, aki jól beszéltarotta a társaságot, és akinek mindig nagyon nagyon sokat köszönhetünk. Én talán külön is, hiszen már első komorótl főleg a magyar és a történelem felé tájékozód-tam.

— Hogyan alakult ki a történelem iránti érdeklődésed? Milyen hatások érlelték a pályaválasztásodat?

Az első indítást nagypapám első világháborús történetel adták. Részt vet a háborúban, a gorlicei áttörésmél fogásgha esett, megjárta Szibériát, s kalandos úton keveredett haza. Sokat mesélt ezekről az évekről, s engem kisgyerekként megragadtak ezek a messi múltról szóló történelmi mesék. De ő volt az, aki szinte első olvasmányomként kezembe adta Gárdonyi Egri csillagok című regényét. Egyszerű, keményen dolgozó parasztember volt, de sokat olvasott. Jókai-val, Mikszáthtal is ő ismertetett meg. Valószínűleg szerepe volt a történelem iránti fogékonyságom kialakulásában annak is, hogy igen korán személyesen tapasztalhattam meg, hogyan dőlnek fel, rendeznek át sorsokat a körülhe-tetlen körülmények. Négyéves korom a Felvidéken, egy ötezer lakosú szinmagyar faluban éltünk, és 1947-ben a legsúlyosabb ingóságainkkal együtt mihek is marhavagyonba pakoltak, és Bátaszékre, az onnan kiléteplőt német nemzetiségű lakosság helyére költöztettek. Első, nem éppen kellemes, de meghatározó emlékeim ebből az időből valók. Egy nem sokkal későbbi, ma már humorosnak tűnő élményemet is a történelmi helyzet produkálta. Valamikor 1951-ben történt, hogy iskolai osztályunkban kijelölték egy úgynevezett "kulák padot", s másodmagammal odalüktettek. Mivel a legjobb tanulók közé tartoztam, kitüntetésem vettem, hogy rám esett a választás, és siettem is otthon elhajt-golni, hogy milyen megizsértelésért. Hogy nagypapám mit mondott akkor, azt inkább nem idézem. Azt hiszem, ezeknek és az ezekhez hasonló gyerek-kori élményeimnek is van szerepük abban, hogy sokkal később szakterületem éppen a legújabbkori történelem lett. A III. Béla Gimnáziumot kell említenem még, ahol a pályaválasztásomat befolyásoló további jelentős hatások értek. Keszthelyi Györgyökön kívül Gergely Ferenc tanár úrról kell szólnom, akivel később jó kollégiai viszonyba is kerülünk, s a mai napig gyakran konzultálunk. Ismert történelem, az elmúlt évtizedekben jó néhány munkát

publikált. Annak idején csak az első évben tanított ugyan, de az többek között a következő két okból is emlékezetes maradt a számomra. Az egyik az, hogy tőle kaptam az első elégtelen történelemből. Amikor kihívtott felelni, nyugodt voltam, hiszen jól felkészültem, csak hogy ő nem az anyagot kérdezte, hanem azt, ki írta a tankönyvet. Erre nem tudtam válaszolni, mire a helyemre küldött mondván, hogy mielőtt elolvasol valamit, fiam, mindenképp azt nézd meg, ki írta, ki adta ki, hol jelent meg. Ebben pedig igaz volt. Amikor jóval később a tankönyv szerzőjével, Hahn István professzorral kolégák lettünk, elmondtam neki, hogy miatta kaptam elégtelen történelemből. A másik emlékezetes dolog az, hogy amikor Trencsényi-Waldapfel Mitológiját emlegette előttünk, és arra biztatót, hogy olvassuk el, meg voltam gyűződve róla, hogy a könyvet két ember írta, hiszen azelőtt sose találkoztam ilyen kettős névvel. Később találkoztam a viselőjével is: az egyetemen a vallástörténetet Trencsényi-Waldapfel Imre professzor úrnál hallgattam.

— *Beszélj az egyetemi évszázról! Gy tudom, magyar-történelem szakra vettek fel. Hogyan alakultak a tanulmányváltás?*
Első jelentésem után hely hiányában elutasították. Sose derült ki, hogy volt-e ennek más oka is a háttérben. Másodszorra azután bejutottam a magyar-történelem szakra, de mivel a legújabbkori történelem iránti érdeklődésem egyre határozottabb lett, az első szigorlat után, a második év végén a magyart elhagytam, és helyette a tudományos szocializmus szakot vettem fel, amelynek keretében Módszertan tanácsán egész sor speciális kollégiumot és leoké kaptunk az 1919 utáni időszak történelemből. Fejlődésem szempontjából ennél is jelentősebb szerepe volt azonban az Eötvös Kollégiumnak és az ottani szabadabb szemléletnek. A hatvanas évek elején újjászervezett Eötvös Kollégium nem a régi módszerekkel ugyan, de a régi helyen és a régihez hasonló órállal folytatta a legáltalában jeles rendű (ez volt a bejárás feltevése) hallgatók képzését. Speciális órákat hallgathattunk külső előadókól is, plusz nyelvhórákon vettünk részt, és este tízig szabadon bejárhattunk a szűkebb kötetes könyvtárban, amelyben ismeretlen volt a zárt anyag fogalma. Míg az egyetemen egészen a kilenvenes évekig két Z betűvel jelölték azokat a könyveket, amelyeket csak külön engedéllyel lehetett kézbe venni, mi akadály nélkül hozzáfuthat-

BAJA LÁTKÉPE 1930-ban (Winstock Ernő felvétele)

tunk például a Nyugaton megjelent legfrissebb magyar nyelvű munkálkhoz is. Ez óriási dolog volt, és nem kevésbé az, hogy szabadon vitatkozhattunk a legkülönbözőbb kérdésekről, sőt erre biztatót is kaptunk.

Itt kell nagy hangsúllyal említenem Balogh Sándor nevét. Nemesak azért, mert az ő kollégiumi körben foglalkozásain hallottunk először olyan dolgokról, mint például az úgynevezett "kék cédulás" választási család, hanem azért is, mert az egyetemen az ő szeminaristája lettem. Ő volt az, aki a negyvenöt utáni korszak kutatásait megalapozta, és a tárgykör legjelentősebb műveit megalkotta. Néhányunkat maga köré gyűjtött, és az Irányításával dolgozhattunk. Ebből a tudományos diákköri munkálkodásból született első, 1966-ban megjelent publikációm, amelyben az 1945-ös földreformról írtam. A szakdolgozatom is ebből a témából készült. — *A diploma elnyerése után bent maradtál az egyetemen.*

Igen. A diákköri munkám eredményeként és nyilvánvalóan Balogh Sándor és mások ajánlására kerültem a tanácsokba, amelynek akkor Andics Ernő-bé akadémikus volt a vezetője.

— *Az az Andics Ernő-bé, aki férjével, Beret Andorral együtt a Rákosi-rendszer jól ismert politikai figurája, a legdogmatikusabb, legellenesmerősebb kommunizista vonal képviselője volt.*

Viselt dolgainról, az ötvenes évekből és ötvenhatos szerepléséről később levéltári kutatásaim során alaposan tájékozódhattam, de akkor elsősorban, mint történész ismertem az 1848-9 vonatkozó műveiből. A tanácsokban mindene-

setre mindenkit elvtársított. Elvtárs volt Balogh elvtárs, Szabad György elvtárs, a rendszerváltás utáni országgyűlés első elnöke, mai napig tiszteltetreméltó kollégám, és engem is, a fiatal tanárségémet, Iszák elvtársként buzdított bölcsészdoktori disszertációm megírására. Nem gyakran találkozunk, de emlékezetes marad számomra, hogy amikor jóval később egyszer megkérdezte, maga tulajdonképpen mivel is foglalkozik, és mondtam, hogy az 1944 utáni ellenzéki polgári pártoknál, így rengál: "Azoknál a fasisztilkál?" Alighanem az Eötvös kollégista tört ki belőlem, amikor ellent mertem mondani, és megjegyeztem, hogy ezek a pártok 1947-ben a választásokon 40%-ot szereztek, és nem lehet azt mondani, hogy fasisztilkáltak. 1951-ben ezért talán kitértek volna az egyetemről, 1971-ben azonban már csak ennyit mondtok: "Majd meglátjuk, mit fog ebből kihozni."

Amit ebből "kihóztam", az a Polgári ellenzéki pártok Magyarországán 1944-1949 című kandidátusi disszertációm lett. Amikor a védés idején előhívták, már nem fasisztilkátok, csak megjegyezte, hogy maga nem nagyon szereti a kommunizistákat. A leírásomra, hogy miből gondolj'ext, annyit tett hozzá: "A Magyar Kommunista Párttól nem a legjobbkat írja." Erre csak azt válaszolhattam, ami a tény, hogy amit írtam, azt a levéltári kutatásaim alapján írtam.

A témát a továbbiakban sem hagytam el. Nagydoktori disszertációm ennek teljes kifejtése, illetve továbbfejlesztése Polgári pártok és programjai Magyarországon 1944-1956 címen.

— Engedj meg egy kérdést! A közhírt történelmiével foglalkozni sohasem volt egyszerű dolog, de azt hiszem, az elmúlt évtizedekben és a világnak hiszen a téfán különösen nem volt az, hiszen a statisztikus adatok egy részéhez hozzá sem lehetett jutni, vagy ha igen, akkor nem lehetett őket kiadni. Arról nem is szólok, hogy egy évvel később is jól ki voltak rúszva a tilalomfűk. Nem értesztél olykor, hogy választott korsszobát meg lehetett-e sen ingoványos terület?

Olyanoktól tanultam az egyetemen, Belogh Sándoron kívül Sinkovics Istvánt, Hahn Istvánt, H. Balázs Évát, Póloskai Ferencot, Diószegi Istvánt említhetem, de más neveket is mondhatnék, akik úgy fogták fel a történelmetudományt, hogy az egy ténytudomány, tehát mindenekelőtt a tényeket kutatnak fel, tárjuk az olvasó elé, és aztán próbáljunk meg következtetéseket levonni, vagy ne ideologizáljunk, hagyjuk az olvasóra a dolgokat, főleg az illetőben, amit nem tudunk feltárni.

Amikor elkezdtem kutatni ezt a korszakot, akkor nagyon sok minden engedélyhez kötött dolog volt, nem mindenki kaphatta meg a kívánt anyagot. A hetvenes évektől az akadémiai fozatról irányuló disszertációkhoz már adtak kutatási engedélyt, de nem mindenki lehetett publikálni. Az évtized második felétől azért már nemcsak a sorok között kellett olvasni, jegyzeteken vagy más módon el lehetett mondani dolgokat. Hadd mondjak egy példát! Amikor az MDP 1948 őszén elhatározta, hogy rövid úton befejezi a polgári pártok felszámolását, Rákosi elmondta, hogy a maradókat egyszerűen létevélni kell, ha másképp nem lehet, az ÁVH bevetésével. Érdekes módon a központi vezetőség ülésén ezt a célt a legdurvábban nem Rákosi, hanem Szakasits Árpád fogalmazta meg, aiti akkor az MDP elnöke volt. Ezt először csak jegyzetben írtam meg, később mások is átvették, és végül összefoglaló munkákba is belekerült.

Az említett kutatási és publikációs nehézségen kívül mindmáig megmaradt egy másik dolog, ami miatt valóban indokolt ingoványos területnek nevezni ennek a kornak a kutatását, nevezetesen az, hogy sokan ma is élnek a szereplői közül, s akárhol állnak is a polgári pártok tagjai voltak vagy éppen azok felszámolói, visszaemlékezéseikben megpróbálják a maguk szempontjából valahogyan szebbé tenni azokat az időket. Egy okkal több, hogy azt hangsúlyozzuk: legelőször is a tényeket kell feltárni.

— Az utóbbi években megjelent köteteid bélyegítik, hogy néha nem is tettél annak érdekében, hogy minél több eafjlag hozzáférhetően tny publikussá váljon. Hogyan is került sor erre? Szerencse vagy mi folytán tagja voltam a Németh-kormány által kiküldött történelem-jogász bizottságnak, amely a koncepciók perkeit vizsgálta. Elősként kutathattuk ezeket, s ennek a munkának a terméke a Mindszenty-per hítelek kiadása, amit Gergely Jenő kollégámmal készítettünk el, és adtuk ki 1989-ben. Amikor megnyiták a szovjet levéltárak, és oda is be lehetett jutni, az egyik kollégám által hazahozott anyagokat 1994-ben Moszkvában jelentjük. Tükos dokumentumokat 1944-1948 címen adtuk ki. Ebben Rákosi Moszkva küldött jelentéseit olvashatjuk, és fantasztikus dolgokat lehet belőlük megtudni.

Mivel nem gőzöm hangoztatni, azt vallo, hogy különösen a legújabb korszakkal kapcsolatban az alapvető forrásoknak a nagyközönséggel való megismertetése rendkívül fontos, 1988-ban elhatározom, hogy két tanítványommal összegyűjtjük az 1956-ról vonatkozó írott forrásokat, tehát a sajtót, röplapokat, plakátokat. Hétéves munka eredményeként a központi sajtó (1989), plakátok, röplapok /1991/ kiadásán után most jelent meg a vidéki sajtó dokumentumait tartalmazó harmadik kötet.

— A kutatáson és az oktatáson kívül jut energiád arra is, hogy szerepet vállalj egy sor szakmai szervezetben. A Magyar Történelmi Társulat egyik elnöke vagy, tagja vagy a Doktori Tanács történelem szakbizottságának...

Igen, tizenöt éve veszek részt a tudományos minősítésben, tagja vagyok az MTA Jelenkortörténelmi Bizottságának és más bizottságoknak, de hadd ne soroljam őket.

— Milyen szakmai elismerésre vagy a legbüszkébb?

Arra, hogy az Akadémia közgyűlési képviselőjévé választottak. A nyolc tükosan megválasztott történelem képviselő egyike lettem, és ez azt jelenti, hogy a szakma (a történelem kandidátusok és doktorok) elismeri munkásságomat. És egy másik nagy büszkeségem: 885 éves szülőfaluam díszpolgárává választott, mint olyan valakit, aki jó híret, nevet terjesztette. Nem éppen szakmai természetű, büszkélkedni való ugyan, de emondom, hogy természetesen a legbüszkébb a két lányomra vagyok.

— Mostanában min dolgozol?

Irányításommal és három levéltáros kolléga részvételével készült a Magyar Dolgozók Pártja határozatainak a kiadása. Ennek a munkának már a vége felé járunk. Ezenkívül több kollégámmal együtt az 1956-ban szerepet vállalt pártokróli készítőnk első egy kiadványát.

— Elégedett vagy az életeleid? Azt kell mondanom, hogy igen. Szerényen élek, de ninosenek is különleges igényeink. Sokat dolgozom, de hát ezt láttam a szüleimtől, erre neveltek a mestereim, és magam is erre biztatom a tanítványaimat. Nem vagyok másra, csak egészségre. Ha az van, akkor lehet dolgozni, és az a legfontosabb. — Beszélgetésünk végén hadd mondjak meg, hogy nelem, öbalyatunk öröm volt hallani, hogy emy évi után is jó eszénel emlékeztél vissza a Béján töltött évekre, és ragaszkodás az ottani társasághoz, emlékekhez.

Béja valóban fontos a számomra. És nemcsak azért, mert a történelem felé irányított, és mert életre szóló barátságokat köttem ott, hanem talán még azért is, mert az első nagy szerelem színhelye is volt. A Tóth Kálmán Gimnáziumba járt a kislány, építész-mérnök lett belőle.

Bálint László

Udvardi István A FESZTŐ MACSKÁJA

Ragyszia, de a házhoz és a kerthez, imádom itt a faszék illatát, az ársót is, ha gazdám kertet rendez, s a szőlők létez az alkony villán át.

A dőzsában, hol esőcseppel gyölköz, tündöve nézem: tükrös képernyet, - bajszam hegyére vizipókok ülnek - a másik énem vajon hol lehet?

S míg döngjesdől nyári nagy melegben örökön át szunditok délután, a paprikáim tarka lepke lebbent - álombanban táncot lejtethet is talán...

Hízom s hízom ez mind, egész világom, ahol független és szabad vagyok, - a szomszéd lánoms vad lutyuját nem álom - köpköl esőndőjében eldardombok.

Bodacsay, 1995. augusztus

VILLANÁSOK A SÁRKÖZ VIZEINEK TÖRTÉNETÉBŐL

A Sárköz ármentesítéséhez három tervnek az egyetemi végrehajtása volt szükséges:

- a Duna szabályozása
  - a védgátak kiépítése
  - a belvízlevezető csatornák kiépítése
- Ami a XIX. század második felében a Duna szabályozása érdekében történt, inkább a hajózási utak megrövidítését előzta. Tóry Kálmán: A Duna és szabályozása c. könyvében lakonikus fogalmazásban közli a lényegét:

"Egyik legbetegebb pontja a Középdunának az ún. Zádori-kanyar a paksi szakaszon (1535-1533 fkm). Az Imsósi-kanyar átvágása általában a vonalozásra még nem voltak tekintettel. ...

... Paks előtt az Imsósi-kanyar átvágásában a víz a bal partot erősen mossa."

"A Várszegi-kanyart a múlt század harmadik évtelében Beszédes József terv szerint átvágták, s ennek folytatásában emelték ki 1846-1852-ben a Bogyszlói-árvágást. ... A Bogyszlói-árvágás alatt a Duna még további nagy kanyarulatokat írt le. ... 1892-1895 között a nagy kanyarulatokat 3 átmetéssel levágták. Ezek a Sökösi-, a Csánádi-, és a Koppányi-árvágások."

A Pest megyei Sárköz Ármentesítő Társulat huszoneg éves történetében, mely 1896-ban jelent meg Móder Ferenc szerkesztésében, az árvágásokról sokkal szívesebben és érdekesebb háttér információk közlésével ír:

Az első átmetés az várszegi volt, melyet a vármegye még a század elején hajtott végre. Ezen átmetés által a hajózás 10-12 kilométerrel rövidebb utat nyert, mert a szabályozás előtt a Duna Fajsznál Fadd községnek Tolna megyében vette útját, és így egész C alakú út megrétele után visszatért ismét Fajsz alá.

1840-ben Pest vármegye, illetőleg ennek akkori alispánja, Földváry Gábor személyes erejének köszönhető, hogy a második Imsósi átmetészet kiértesítetkolt.

Ezen átmetés ellen Tolna vármegye állást foglalt, és mikor az "Egy alispán"-nak tudomására jutott, hogy a legfelső fórumon József nádor az átmetészet be fogja tiltani, hirtelen elutazott Pestről, azon utasítást hagyva, hogy míg visszajön, a hivatalos íromá-

nyokat és leveleket felboncolatlanul íróasztalán hagyják.

Ezek után lejött a Sárközbe, és itt a falvak és városokból minden munkalépes embert kirendelt, rájuk osztotta a csatorna vonalát, és annak kiadásánál személyesen ügyelt fel, és csak a víz átteresztése után ment vissza Pestre, hol a nádor letiltó rendelkezést íróasztal felboncolatlanul találta, de a letiltás már elkészt volt.

1854-ben pedig országos költséggel végrehajtották a doromlasi átmetészet. Ennek története pedig ez: Albrecht főherceg lent járt a baranyai uradalomban, és mikor a gőzhajón fel felé utazott, látta a Duna rendkívüli kanyargását. A hajó kapitányától megkérdezte ennek okát; ez aztán a térképről is megmagyarázta, hogy a doromlasi erdőn jóformán egy mérföldnyi átmetéssel meg lehetne nyerni 6 mérföldnyi utat, mely nemcsak a hajózással és kereskedéssel volna igen előnyös, hanem országos érdek is lenne, mivel a teherszállítás is ez által olcsóbb lenne.

Az akkori kényuralmi kormányrendszer alatt azután a főherceg a helytartóság által rövid idő alatt elrendelte a doromlasi átmetészet, mely gyorsan el is készült.

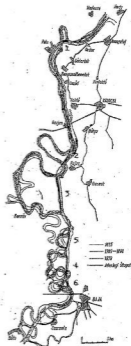
Most az önkormányzati rendszer mellett bár hosszadalmasan, de legalább egyöntetűleg történt a Duna szabályozása.

A csánadi-bajai három Duna átmetészet kérdése tíz év óta vajudott, ma már azonban az átmetészetből kettő készen van. Remélhetőleg a harmadik is rövid idő múlva el fog készülni, mert az országgyűlés a költségeket már meg is szavazta.

A fentiekhez két megjegyzés. A második Imsósi átmetészet azonos a Várszegi-kanyar átvágásával. A Doromlasi átmetészet pedig a Bogyszlói-kanyar átvágásával.

A múlt században a Középduna ordas-bajai szakaszán a következő árvágások valósultak meg:

Az első az Imsósi-kanyar átvágása volt 1839-ben. A második a Várszegi-kanyar 1840-ben történt átvágása volt. 1839-ben az országos főkormányiszék elhatározásából 11 árvágás készült, Beszédes József terv szerint. Ezek

közül az első Paks fölött az Imsósi-kanyar átvágása volt, mert ebben az éles kanyarban sokszor elakadt a jég. A munka láttán Paks lakosai között pánik tört ki, mert azt hitték, hogy az átvágáson átfolyó víz el fogja sodorni Paks házat. Félő volt, hogy erőszaklailag fogják megakadályozni Pest vármegye területére eső átvágás kialakítását, ezért Pest megye hajdút kirendelték feyveres készítésére.

A második átvágás Fajsz és Várszeg között készült. A két átvágás a medret 39,25 km-rel rövidítette meg.

A harmadik a Bogyszlói-kanyar átvágása volt 1843-1852 között.

Az 1838-ban árvízkor, mint korábban is, a jégtorlódások fő fészke a Tolna melletti borrévi éles kanyarulat volt. Ezért elhatározták az egész 30 kár hosszú tolnai kanyarulat-egyetlen 7 km-hosszú egyenes átvágással való kikészítését. A munkát 1843-ban kezdték meg, és a szabadságharc alatti és utáni zűnerekkel 1852-ben fejezték be. A kínaót vezérnök a laza talajban gyorsan kibővült, és a bogyszlói átvágás 1856-ra már anyamederré

vált, sőt 1910-re némely helyen már a 600 m szélességet is elérte. Az átvágások a laza talajban gyorsan kifejlődtek, sőt túl is fejlődtek, és elfajultak.

A negyedik a Csanádi-kanyar átvágása volt 1892-1893 között.

A Sárközti Ármentesítő Társulat életében az 1892-es év nevezetesen fordulópont volt. Az évi működésben erről így emlékeznek meg: "Az ország törvényhozása, a magas kormány előterjesztésére elrendelte a társulati vídműveink mentén elhelyesztendő Duna-szakasz szabályozását, s mire e sorok nyilvánosságra jutnak, ezer és ezer munkásköz fog dolgozni azoknak a kanyaroknak eltávolításán, amelyek az utóbbi években beállott árvíz-bajokat előidézték; hatalmas gépek fogják mélyíteni a Duna medrének társulatunk mentében sok idő óta eliszaposodott fenekét; messze elvonuló köhánysók és partközvezések emberi számítás szerint örök időkre határt szabnak azoknak a meder-elfajulásoknak, melyek szeszélyes munkájukkal beszaggatják partjainkat, a lármossálgatásunkat, s egyrészt állandó bizonytalanságot idéznek elő, másrészt az évente elsodort töltések újabbakkal való helyettesítése következtében folytonosan meg-megújuló és előre alig kiszámítható költségekre sodorják társulatunkat.

A Közép-Duna szabályozását állami költségvetés még ebben az esztendőben megkezdik, és a fűz-bajai szakaszon az egész művet a legközelebbi öt esztendő leforgása alatt előreláthatólag be is fejezik."

Igy került elsőnek sor a Csanádi-kanyar átvágására.

Az ötödik a Sükösd-kanyar átvágása volt 1894-1895 között.

Időközben a földművelésügyi miniszter személyében változás következett be. Bethlen András grófot - aki a szabályozás imminens szükségét felismerte - Festetics Andor gróf követte a miniszteri székre. Ő is magáévá tette a szabályozás gondolatát, és mint az 1894. évi működésben olvashatjuk: "a fűz-bajai folyamrendezési munkálatok folytatásának végrehajtását a jelen évben is fogantató vette, és remélhetőleg 2 évi időn belül teljes befejezésre juttatja."

Igy került másodiknak sor a Sükösd-kanyar átvágására.

A hatodik a Koppányi-kanyar átvágása volt 1897-1898 között. Erről az 1897. évi működésben a következőket olvashatjuk:

"Mielőtt azonban társulatunk működésének részletezésébe bocsátkoz-

nánk, szükségesnek tartom, mint benünket érdeklő eseményt felhozni, hogy ezen évben a magas Kormány a Közép-Dunda - közvetlenül Baja felett - a harmadik, az úgynevezett koppányi átmetszés munkálatait foganatba vette, mely munkálatok a kitűzött program szerint 1898. év folyamán befejezéshez is jutottak."

1898-ban nemcsak a dunai átmetszések készültek el, hanem befejeződött az 1892-ben elrendelt fajszi-bajai

Duna-szakasz szabályozása is, úgy ahogy arról az 1892. évi működésben fentebb olvashattunk. Az egységes árvízi meder kiépítéséhez szükséges volt a jobb oldalon az átmetszések helyét áttölteni. Ez is megtörtént, a fűz-Duna-ig felső bejárattól 1890 előtt, alsó részét Dombornál 1894-ben, a tolnai ágat pedig Doromlánál 1893-ban zárták el árvédelmi töltéssel.

Sági Jenő

EGY KÉP, EGY TÖRTÉNET

B. Mikli Ferenc októberi jubileumi kiállításán ez a legújabb festmény (Utolsó út címmel) még nem volt látható. A témája is azt sugallja, hogy ennek a Halottak Napjára kellett elkészülnie... A művész így beszél erről:

"Fírenzel tartózkodásom alatt láttam egy különös temetést. Ennek az emléke idéződött fel most bennem.

1942-ben harmadéves főtiskolásként - több magyár diáktársammal együtt - részt vehettem egy fírenzel versenyen, ha úgy tetszik, egyfajta szellemi olimpián, ahol pályaművemmel elnyertem a város díját. A képet a kiállításra készítem. A Palazzo Strozzi-ban volt akkor az ottani képzőművészeti főtiskola, így ott voltak a műtérmeik, ahol festettünk. Jövetmenet gyakran találkoztam egy magyaros, hajlott hátú öregúrral, aki a kutyájával sétálgatott. Az Arno tálso

partján volt a Boboli-kert. Szabad időmben szívesen tartózkodtam a pompás virágok és fák között. Itt is össesfutottam a kutyás öregúrral. Lassan már messziről megismertük egymást, köszönésképpen bólintottunk, és mosolyogtunk. Közben megtudtam, hogy nincs senije, egyedül él. Csillagász volt. Egy alkalommal felsétáltam a Michelangelo-dombra, ahonnan oszlatos kilátás nyílt a városra. Itt állították fel a Dávid-szobor bronzmásolatát. Mögötte egy temető ciprusi intsigetek. Hirtelen észrevettem egy halottas kocsit földszíntet koporsóval. A halottat mindössze egy pap és egy kutya kísérte. A kutyát megismertem, a magányos csillagászé volt.

Ebből az emlékből született a fenti kép.

Schmidt Antal

KARÁCSONY HERMAGORBAN

Mentünk hát Hermagorba. Azaz, nem mentünk, hanem vittek, és nem tudtuk, hová.

Szürke szömyeteg, katonai teherautó. Másfél éves fiacskám miatt kivételesen a vezető-fülkében ülünk. A többiek - férjem is, vitéz Zákányi András főhadnagy, a bajai tisztifőorvos az édesapja - hátul, a nyitott rakfelületen kucpognak.

Hatalmas hó. Már nem tudom, november vége-e vagy december eleje. Ez a történet fél évszázados.

Nagy, ijesztő, vastag, fehér hó a kétoldalt sorakozó erdőkön, előttünk, alattunk, azt se tudni hol az országút, s hol a szegélyező árok. Sehol egy jármű. Sehol egy keréknyom.

A soffér derűs angol. Jár a járomcsontja, mintha kérődzne. Gumit rácsál - most látok először ilyesmit. Közben vidáman fecseg azon a sajtáros német-angol-orosz-gimnáziumi latin keveréknyelven, melyen most mindannyian megértjük egymást itt Közép-Európában.

- Nem tart sokáig magának meg a kicsikének - vigasztal jószívuén - még picike háború, elverjük Sztálint, és mehetnek haza.

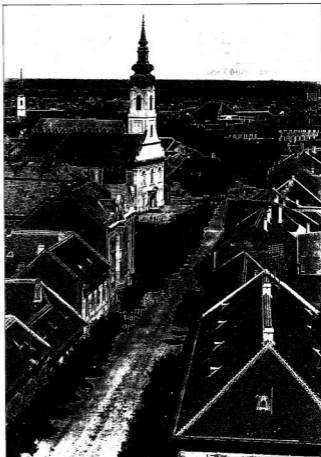
- Sztálin a szövetségesük - vetem ellen.
- Ó, a papírok! - kikotorja a gumit a szájából, az ablakra ragasztja, félkészlet vezet - a papírok katonának nem számítanak. Ruszkit nem szeretjük.

Derek fickó. Az angolok derek fickók, különösen a néregek meg az ausztrál alakulatok. Szerencsénk, hogy angol zónába kerülünk, a szárnyszegett magyar légierő előbb Dunántútra, majd Ausztriába "visszavont" maradtak...

A győztes megszállók közül az angolok a legemberségesebbek.

Ámbár ők se veszik emberszámba a "displaced person"-t.

Némelyek, különösen a budaörsi reptéren szolgáló fővárosi lakosok maguk után hívták a családjukat. Budapesten alig van élelem, és egyre sűrűbben

A BARTÓK B. utca 1930 körül (Weinsteck Ernő felvétele)

bombáznak: Csepel úgy égett, mint a pokol tüze. Dunántúl békés, talán az is marad a háború végéig.

Nem gondoltuk, hogy néhány hónap múlva Bozsoknál átlépjük hazánk határát, hogy az SS-urak elvezik vontatójárműveinket, s azon a holminkat, nem marad csak egy személyautó: a csecsemőknek meg a várandós fiatal őrmesternének, hogy ködbevész a hadtestparancsnokság, hogy jószerevel az Isten tenyerén sétáljuk végig Bécs alól Klagenfurtig a tavasz.

Klagenfurtban még jó volt. Egyik táborból a másikba dobáltak, hőség,

szenny, prostitúció, járvány, feketézés (csenszelésnek hívták) a nyomorúságos fabarakkokban. De az ember hihetetlenül alkalmazkodó és találékony állatfajta. Csak fegyvereinket kellett leadni - sajnáltam a csizmaszárban hordott kis pisztolyt, mellyel szükség esetén a gyerekeket szándékoztam megvédeni, ámbár még egy szénakazlat se találtam el -, szabadon jöhettünk-mehettünk a városban. Párszor a Wörth-i tóra is kivillamosoztunk. Szegény apám nyolcezer pengőt adott velem. Nagy pénz volt, szívesen váltották sillingre a Karavánkában ta-

nyázó partizánok meg a határokon át menetrend szerint közlekedő csempészek. Hallottam olyan szovjetvédelmes vasút-mérnököt is, aki Ebenfurt mellett saját zsebből vett meg egy MÁV-mozdonyt, és gondosan hazavezette a Nyugatiba.

Nyár végére az angolok összeszedték a városban a szanaszét fészektraktott valamennyi magyar repülő, és egy egységben, de két helyen telepítették le bennünket. Mi egy dombon, erdőben, félkész SS-üdülőházakban laktunk, a többség, főként a legénység a városban, laktanya-féleiben. Ez kész volt, csak leromlott, koszos. A fiúk kisvártatva rendszerakták, és cipészetet, szabóműhelyt, fényképészetet, mi egymást szervezték. Mire észbekaptunk, kiváló focicsapatunk megverte az angolokat.

Régi barátok találkoztak össze, új barátságok alakultak. A két testet a "vételező kocsik" reggeli és esti járata kötötte össze. Aki olyan kedvében volt, vagy dolga akadt odafent, illetve odalent, utazott a vételezőkocsin. Majdnem úgy éreztük magunkat, mintha Európában élnénk.

És egyik órától a másikra mindennek vége szakadt. A bevált táborokat szétzörták, új táborokat létesítettek, most már mindenhol begyűjtött, egymástól idegen néppel.

Azon, a Hermagorba tartó elátkozott teherautón, teremtett lelket se ismertem.

Sötét van, este vagy éjjel. Nem látmi az órát. Alvó falun haladunk át.

Reflektorok, parancsnoki épület, sorompó a kapun, fegyveres őrség. Hadifogyó-láger. Megérkeztünk.

Szedjük a motyóinkat, gyalog csoportunk a síkos úton, amerre terelnek. A Hold kemény égen fémes fényvel világít.

Kis faházak, egyik-másikból hang hallatszik, már laknak itt.

Fennsíkon vagy völgykatlanban vagyunk. Borzasztó hegyecácsok fognak körbe, mind fölém hajolnak, figyelnek gonoszul.

Híába figyelmezem magam, ezt a szorongást nem tudom megszokni. Mondják, ez a hegybetegség.

A tiszték gerendaházikót kapnak, a legénységet továbbkísérik.

A gerendaházikóban farkasordító hideg, hidegebb, mint odakint.

Van vaskályha és tűzifa, rakjuk, míg elfogy. Bébújunk a fasztauban ágyba, közrefogjuk ficsánkát, hogy legalább a testünk melegével védjük. A fiú remekül veszi az akadályokat, rövidesen édesen, mélyen alszik, pedig vacsora se volt.

Másnap megtudjuk, hogy a tábort elhagyni tilos, a helybéli lakosokkal érintkezni tilos, ennivalót beszerezni tilos, fát lopni az erdőből agyonlövés térré mellett tilos.

Házasságunk lassan és menthetetlenül süllyed a viszontagságokba, mint a zátonyon rekedt hajó. Férjem sajátos passzívitásba menekül. Megvágja és behordja a fát, aztán elmegy szomszédolni, barátokozni. Kijelenti, hogy nem tud németül. A keserves élet minden apró gondja rám szakad.

A gyerekek enni kell, tehát körbejárrom a terepet, hogy miként és hol lehet megszerezni a tálmakat. A konyha a túlméretezett láger főutcáján, nagyjából a középpontban van, itt osztják az ételt. Emlékszem rá, hogy négy darab főttkrumplival a zsebemben - ez az ebéd - "hazáig" szaladtam, nehogy megdermedjen.

A telepnek nincs kerítése. Keskeny, de mély, sziklák között rohanó patak veszi körül, olyan sebes, hogy ebben az irdatlan hidegben se fagy be.

Egyetlen korlát nélküli büri hidalja át, domborúra fagyott hátán beteges napfény ül. A бүrtűt nem őrzik. Nyilván tavasszal a kutya se merészkedik rá.

Csak én. Ezután minden alkonyatkor oda-vissza. Az első út, Jézusom...

Szégyenletesen félek. Túl vagyok rajta. Szaporán lépegetek a kivilágított, üres kirakatú "krajzleráj"-ban.

Mintha hívna valaki, mintha ott várnának. Odabenn jó meleg. Mosolygós, jószágos azszony - nekem akkor néni - egyezkedik velem, hogy mennyi fekete komiszkenyérért mennyi fehér házikenyér tud adni a fiainak. Néha megajándékoz valamivel, nagy szó, Ausztria olyan üres, mint egy kirámozt éléskamra. Megkedveljük egymást.

Szerencsémre gyerekkoromban gyakran nyaraltunk a Mura-vidéken, értem, s valamelyest beszélem is a tájszólást. Azzal lep meg, hogy ünneplő filc-kalapjából hóálló, meleg, szépséges népviseleti cipőt művészkedik az én fiaink, akit sose láttam.

Milyen sokszor tapasztaltam, hogy a gazdagság zsugorivá, a szegénység nagylelkűvé teszi Isten teremtményeit. A nemzetközi segélyszervezettől például egy piros tavaszikabátot kapunk. Szétfejem Balázs kinőt, bárnyibőr hálósájkáját, kibélelem vele a kabátot, és hegyes, csinos parasztkucsmát varrok hozzá.

Nem tudom, éit-e más kisgyerek is akkor a lágerben, ha igen, nem tudták vagy nem merték kiengedni a cudar időjárásban. Az anyém, amíg takarítottam, egyedül sétálgatott a főúton. Kiseb bizonytalan léptű, de büszke másfél éves férfiú zsebedugott kezekkel.

"Little Sztálin" duruzsolják az angolok. "Szervusz, pajtás!" - üdvözik a magyarok. Ismert személyiség, egy úr filmamuzsban, egyenes derékkel, rá se ránt a körülményekre.

Ebédosztásnál mellém szegődik valaki.

- Megismer még nemzetesszony?

- Ó, Istenem, hát hogyne! Jancsi, a Halálmotoros. A Halálmotoros a pesti vurstliból, rém bűdös motorjával kilődnc a családtagi klágenfurti táborból. Nem hinném, hogy ma valaki is tudja: mi a HALÁL MOTOROS.

A valamikori Angolparban volt egy gömbalakú építmény, bent a gyepen fapadok, dobpergés, függöny szét, berobogott a Halálmotoros. A menstruozus alkotmány kerengeni kezdett a gömb belsejében feljebb, egyre feljebb, míg nem a falhoz viszonyítva derékszögben száguldott a széleken ülő nézők feje felett. Dobpergés, még néhány tiszteletkőr, aztán ereszkedett körbe-körbe lejjebb, míg nem földet ért - dobpergés - és tapsviharban eltűnt a kijáraton. Láttam ilyet gimnazista koromban. Lélegzetelállító produkció volt.

Most itt állunk a sorban a csajkánkkal.

Jancsinak igen nagy kérése lenne. Titkot suttog: "összeállt" egy kis özevgyeget még az úton, műszóval a "vonulásban". Elveszi, amint papot talál, annál is inkább, mert jön a gyerekek. Következik a kérés: táborozzerte szöbeszéd a szép kis Balázs. Ha a Jancsi asszonya láthatná Balázskát, bizony ő is szép és egészséges fiúcskát szülné.

Helyes, ajánlom, látogassanak meg bennünket.

Az sajnos lehetetlen. Mivel nincs hités ura, hogyan menjen szegyenében az emberek közé.

Ilyenek voltak az erkölcsi normák.

Rendben van. Mi fogunk vizitálni Balázssal a legénységi szálláson.

Jancsi elpirul örömeiben. Az jó lesz. De úgy-e alkonytájt, ne lássák, akikre nem tartozik. Mivelhogy a tisztai és a legénységi állomány között a társadalmi különbség szakadéka tátong. Ezt az eszes, kulturált, civilizált repülőlegénység tartja számon, a tiszték (kis kivétellel) már otthon túltették magukat az előftételeken.

Említettem már, ez egy félévszázados történet.

Hát, elcsátunk este a fiammal a legényszállásra.

A sötéték égen szikráztak a csillagok. A hó csikorgott lépteink alatt.

Néhány nap, s itt a karácsony.

Él-e az apám? Él-e a testvérem?

Karácsony hete Hermagorban.

A legénységi szállás nagy hodály. A vaskályhában jóillatú fenyőfa ég, azt bizony - agyonlövés terhe mellett - az erdőből "lovasították". (Meglovasítani, egyelőre tulajdonba venni. A katonanem lop.) A kályha felett kábelben valamikori repülőgép-reflektor függ, a padlót hófehérré sűrölték, néhány szék - ez itt a társalgó.

Hátrébb a homályban emeletes ágyak, a magánéletet az ágyak között kifeszített kőtélen csüngő takarók, terítők, ruhadarabok biztosítják. Az ágyakon némán hasalnak az emberek, figyelik az ősi szertartást, a gyermek látogatását a várandós anyánál.

A szertartás főszereplői, a leendő anya, az életet adó apa, meg én, aki

elhoztam a gyermeket, hokedlikem ültünk a tűz körül.

Balázs fiam megérzi a felé sugárzó, túlradó szeretetet, és némileg bizonytalan járásával a fiatalasszonyhoz totyog, két kis kezét bízalommal a fiatalasszony térdére teszi.

- Megfoghatom? - suttogja az asszonyka.

- Persze, megölelheti bátran, nem félénk legény. - gyűröm vissza a megilletődöttségemet. Szűz Máriám, itt fog szülni ebben az emberistállóban, még felcserlünk sincs, nemhogy bábánk. Kíéhezt madársonitú kis teremtes. És most boldog. De, most boldog. Megnyugszik, hogy neki is szép és egészséges kisfia lesz.

Az én fiam derekasan helytáll. Elmondja mind a huszonöt-harminc szót - amiket csakis én értek -, gagyog, simogatja új barátéja kezét, mintha bátoritaná.

Magas, fekete férfi lép ki a homályból. Az a fajta, aki mindig elégán, mindig ligasót, akinek mindig helyet adnak a többiek.

- Ezt a fiának hozom karácsonyra - mondja.

Egy zacskó narancs. Akkor megfizethetetlen érték, évek óta nem látott ritkaság.

Szabadkozom, hogy nem fogadhatom el. Tényleg, igazán nem fogadhatom el.

Az idegen közel hajol hozzám - szép hosszú ujjú kezei vannak. Látom, amint kínálja a narancsot - egészen halkán beszél:

- Tudja, én nagyon-nagyon sok rosszat tettem életemben. Miért nem engedi meg, hogy egyszer jót is tegyek?

Kézenfogva ballagunk Balázssal a szállásunkra. Szabad karommal féltve íselem a narancsot. Furcsa, rossz érzésem van. Helyes elfogadni ekkora ajánlást? De, ha képtelen voltam elutasítani. Nem a narancsot, az Idegen jószándékát.

A reggeli osztásnál Jancsi szegődik hozzám. Régen várhat, csajkjájában láthatólag kihűlt a pótkávé.

- Hallotta, nemzetesszony?

- Mit kellett volna hallanom?

- Vége. Odalett az éjszaka.

Bölitok. "... hogy egyszer jót is tegyek..."

- Ő rendszeresen átjárt az olaszokhoz, Tarvizioiba. Ismert minden utat. Minden zugot. Nem értem. Árokba csúszott az autójával. Nyakát szegte.

Elsétálok este a legénységi szállásig. Már senki se jár odakint. Az Idegen lelkéért imádkozom.

Enyhe szél támad Tarvisio felől. Szállingózni kezd a hó.

Puha és fehér, mint az angyalok szárnya.

Holnap lesz Szentkarácsony-este Hermagorban.

Külley Lea

A SZÍNÉSZ- KIRÁLY SZERETTE VÁROSUNKAT

"Egy másik találkozás: Baja, a Pacsirta forgatása. Századforduló, füledt kisváros, fojtogató hőség, sűrű akáccillat. Hármán sétálnak a fényben szikrázó macskaköveken: Tolnay Klári Páger Antalba karolva, mellettük Latinovits Zoltán. Sötét bárnyokabátban, hóna alatt irattáskával, indulatait nehezen palástolva. Semmi nincs benne Cippolából, eliheti vellünk, hogy most nem őt látjuk, hanem Kosztolányi Dezsőt. Akiről kiselőadást tart a forgatás szünetében. Intellektusa és férfivarázsa lenyűgöző. Isszuk minden szavát: a bajai házak építészeti versléptékéről, a hazai táj szépségéről. Hirtelen széles mozdulattal rámutat a főtérre: "*Van ennél gyönyörűbb a világon?*"

(Részlet
Vadás Zsuzsanna
írásából, *Nők Lapja*
1996/40. számából)

AZ IFJÚSÁG FORRADALMA

1956-ban - az évszázhoz viszonyítva - kellemesen langyos napokkal búcsúzott az október. Pénteken, 26-án könyvnyí párkál lebegtek a Sugorica sötét vízi tükre felett. Magasabban, a halványkélre váltó égbolton mindjobban eluralkodott a nap bágyned sugárzása. A szigetre vezető hidon kis diákosapat vonult: a III. Béla Gimnázium egyik végzős osztálya. Horváth László kísérte a negyedikeseket, hogy a szép őszi reggelén friss levegőn tartsa meg a tornaföld. Amint a menet a hid közepét elérte, víratlanul megtorpant. A tanár, akit sportszeretete és lendülete egyénisége okán határozott népszerűség övezett, erősen rászólt a tanakodó fiúknak: Indulás, ne dörögjatek! Ekkor még sem ő, sem az általuk kupaktanás nem sejtette: elindították azt a folyamatot, mely Baján örök alatt földig rombolja a Rákosi-rendszert. Ezen a reggelen vírosszerte egyszerre fordul meg kisebb-nagyobb közösségek lelke. A kényszerű passzivitás, az óvatos fontolgatás, a félelem menedékhelyeiről egyszerre lép ki a fényre az ember legszebb vágya: a szabadságseretet.

A kis csapat - nem több 30 főnél - megtanulja az engedelmességet, megfordul, és hármass sorokba tagozódva megindul a főtér felé. Felettük a szabadságharc dalai szárnyalnak a kék ési égen. A téren a demonstráció jellegét előidéző egy hentesinas ismeri fel: a Béke Szálló oldalán felvő üzletből robban ki, és áll a diákok sorában. Horváth tanár úr kb. 30 főre teszi a menethez csatlakozó járókelők létszámát.

A negyedikesek tüntetésével egyidőben az iskola falán belül is tarajosodni kezd a forradalmi indulat. Az osztályokban felszegyezett címereket darabokra török más az első félóránban. Majd a diákság dűbe az alkotmánytán és orosz tankönyveket vessz célba. Az ablakokból a kitépett lapok tüzetet libegnek, a Martinovics utcába, vas-tag szövegnyel borítva el a macskaköveket. Bár Jozsef Vasziljonovics már több, mint három éve pihen a Kreml előtti mauzóleumban, emlékeit az ifjúság meglegő tartóssággal rakdörzta el. Igaz, emberméretet vagy létszere-

sen meghaladó gipsz melliszobra a lépcsőház osztrókából még az év tavaszán is szemmel tartotta az ifjúságot. Hruscov februári beszédét követően azután a de-stalinizálás a tanári könyvtár egy rejtett sűzába száműzta Dsugasvilit. Bár a könyvtárba diák aligha lehetett bejáratos, az ifjúság mégis kiszimatolta Szatálin végső menedékét. Kilenő órnak a diákok oly vehemensen zsúfolódtak a tanári szoba és igazgatói iroda előterébe, hogy tőr nem lehetett volna lejtenni. A terület különben is a tanárokkal társalgó kiválasztottak és a várakozó bünsők szepegésének térénuma. A tiltott zóna előzőléve eleve jelezte, hogy a diákok lelkében porba omlottak bizonyos tabuk.

Az ifjúság igazgató elé besorjázó delegációja elődján: a szobrot szeretnék megoltni. Szabó Balázs a felforrósodott indulat csélpontjává vált gipszöntvényt a városi pártbizottságra kívánja átküldeni. Az ózenettel visszaérkező küldötteket hangos indulatkitörés fogadja. A kórus harsányan és ütemesen követeli Jozsef Vasziljonovics utolsó képmását. A levegő sűrű a drámai feszültségtől. Jól van, magkapjátok - enged vélel az igazgató -, de csak egy óttagú delegáció. Vigyétek, ahová akarjátok!

A gipszszobrot elhozták, és egy különös ritus tárgyává válik. Az emeletet és a lépcsőház kerengőit zsúfoló tömeg tölti ki. A félmázsás terhet átúrakodva vinni nem lehet, ezért a magasba tartott kezek százán imbolyog tova Szatálin idomtalan képmása. Grotteszk, félelmetes és komikus látvány a lépcső felett alácsánkázó hófehér szobor. Négy éve még egy Szatálin roviására elstörtt vöcér a tréfacsalnót tartó állami kvirtélyra utalta be az ÁH.V. Most a Nagy Tanító mestert profán és tiszteltelen kezek illeltek. Az igazgatói utasítás egy óttagú delegációt bizott meg a helyi de-stalinizálással, ezért utának a pedellus kulcsra zárja a nagykaput. Bár a nagyvár szívnek oly becses vezér további sorjáról semmit sem sejtettünk, az ifjúság nem kívánt a renckivüli spektáikulumból kimaradni. A találékonny fiúk feinyították a Martinovics uteni oldalkaput, és a gimnázium egy része kitódul a szűk kis közbe. Utólérik a Kazinovy utcában a Sugorica felé tartó szoborvöket. A menet futólépcésre vált, és a hídon szalad. Szatálin átível a korlát felett, egy loecsmás, és eltűnik a vízben.

A száz fő körüli csoport sorokba rendeződik, és megindul a városköz felé. A főtér bal sarkában sorokoznak fel, és

ekkor egy olyan esemény következik be, amit nem tudok megmagyarázni. A kis csapat rázendít a Szatárin. Zengve, komoran, fenségesen szárnyal a magyarárság nemzeti imája. Szemben velük, a járdán és úttesten egyre sűrűbben fekeréllik a tömeg. Megállnak a járókelők, esendően, fegyelmezten, és egyre több arcon látom alágördülni a néma könnyeket. A Rákosi-rezsim ugyanis kitiltotta innenpeinkről a Szatárat. Nem volt rossz füle a törpe moszkovita gnómnak: a dallam, a vers nemes verete valóban a legaltkalmánabb eszköz a nemzeti sorsközösség tudatosítására. Az érthetetlen az, hogy a 14-18 éves diákok, akik az utolsó nyolc évben aligha hallhatták a Szatárat, mifele sugallatra érezhetek rá az általukhoz leginkább illő, himnikus dalra. A kis csapat és a Szentháromság téri pár száz szemléződd lelkében bokrosodni kezd az érzés: valami rendkívüli dolog van kézzelben. Rövid tanácskozás után a diákok megindulnak a belvárosi templom irányába. A menethez csatlakozik a város népe is. A Szent Flórián-szobor mellett már tömött bandériumban várakozik a III. Béla Gimnázium. A főbejárator ugyanis némi huzavona után felnyitják, és az iskola egyetlen ozzlopó tömörül. A Jelly András szobra felé áradó tömeg e tájon egyesül a más irányból elindult felvonulókkal. Az állomás felő a Tanítóképző érkezik, a Dózsa György útról a Tűr és Bányai Technikum diákjai. A résztvevők körében végzett kutatás tárgy lenne, milyen előzmények, milyen indítók váltják ki a többi iskola felvonulását. A Bányai Júlia Szakközépiskola későbbi igazgatója, Bonczos Miklós - aki 1956-ban az intézet tanára volt - a következőkre emlékszik: Délelőtt egy géppisztolyomi fellegvezert fiatalember nyitott be az osztályba, ahol órárt tartott. Felszóljítja őket: jöjjetek tüntetni!

A maruona beköszöntőből nem szabad arra következtetnünk, hogy a sorra rászott osztályok (a fegyveres ifjú végigjárta a termeket) kényszer hatás alatt eselekedtek. A látvány nem kezdeményezték a tüntetést, de készségesen csatlakoztak hozzá.

Valdszínűnek látszik, hogy a bajai forradalmi hullám elindításában döntő szerepe van az ifjúságnak. Az október 26-i felkelésnek az ótűt erőit azonban az adja meg, hogy a város népének zöme csatlakozik a felvonuláshoz. Az események kifejtetésében fontos tényező a Postógyár, mely kétezer főt meghaladó munkáltszámával a megye

legnagyobb üzeme. Bár a 6 órákor munkába lépő váltás még elfoglalja helyét a gépek mellett, a műszak vjmi keveset termel ezen a délelőttön. A terméken elektromos szikra sebességével és gyújtó hatásával tvé végig az előző nap eseményeinek híre. A felzavart munkások az udvaron gyülekeznek, és igen hamar levonják a hatálcón meghatárlásából adódó konzekvenciákat. A proletárdiktatúra központilag kivезényelt helytartóinak aligha marad kétélyük a rendszer helyi népességét illetően. A tömeg - mintha a közvetlen népfellegyalorítás svjei modelljét követné - közfelfárlással végig ideiglenes munkástanácsot. A lehetséges továb szítja az a Szabó nevű fiatalember, aki a városból érkezők, felelősség előttiük a budapesti ifjúság 16 pontos követelését. A helyi hatalmi viszonyok átrendezését elvégezve a munkásság úgy dönt, hogy a városba vonul. A Déri kertben lévő I. világháborús emlékműhöz visznek koszorút. A cél megvalósítása változsinfleg alkalmi ötlet, de a szándék demonstratív jellege nyilvánvaló. Ezekben a napokban országsszerte elemi erővel terjed a magyarságtudat kinyilvánításának vágya. Egy évtizedben keresztül folytatók bele a magyar lélekbe a nemzeti érzés kiélésének igényét. Miként a főtéren a Százottó intónáló diákokon, a gyári munkásain is az egy útemre dobanó szív elemantáris élménye száguld végig. A forradalom sodra magával ragadja az embereket, és ösztönösen választják meg az alkalomhoz illő gesztusokat. Kiss Gyula munkásügyi osztályvezető elszavalja a "Talpra magyar"-t, majd a korszakist követően a Posztógyár is csatlakozik a Szentháromság téren torlódo sok ezres tömeghez. Elkör már a város többi üzeme is belevádo a hőmpolygó emberfolyamba, és a szívó hatás magával ragadja Baja népét. Az üzletek sorná zárnak be, és a boltok eladói is besorolnak a menethe. A tüntetés esőcsóna résztvevők száma meghaladja a tízezeret. A főtérfelét kitöltő bajaink a városba érkezőkén megjelenő szónokokra figyelnek. A visszamelekedők döntő többsége a "Talpra magyar"-t elszavaló fiatalember alakját idézi fel a legelőkebben. Az ok nyilvánvaló: a nép Petőfi lángoló mondatában saját indulatainak lidrándját érzékeli. A vers nagy silett arató tolmácsolóját Bonozs Miklós ismeret: Papp István volt, a Tanítóképző diákja és tagja a Petőfi Körnek. Körülbél 10 óra lehet, mikor Baja forradalmáiban megfogalmazódik

az ötlet: vonuljunk a Szabadság úti laktanyához! Az indok letrős. Egyrészt az épülettel szemközti gránitoszlop tornyosul, mely a háború végén foglyatöröként működő épület ezernyi magyarr halottjának emléket őriz. Ezt szeretnék megkoszorúzni. Másrészt a lakosság körében még él a meggyőződés: a laktanyában áristomban tartják az ezred kőtelekét tartozó ún. egyetemi szádozt. A tömeg elsősorban a laktanya főbejáratahoz tödül, de létszámánál fogva körülözönl a épület csoport homlokzatával szemközti, 400 m hosszú kerítés is. Az ezredparancsnok utasítására az egység felállás, hogy a tüntetők behatolást megakadályozza. Illetve a tömeget szétosztassák. A bajai forradalom csúspontjához a délelőttnek ebben az órájában érkeztünk el.

Az ezred 9 századból állt, és kb. 1000-1100 főt számlálhatott. A riadóztatott alakulat a főhomlokzat és az oldalkeretékek mentén sorakozik fel. A felvett harci alakzatra vonatkozóan a visszamelekedések eltérnek egymástól. Ez természetes, hiszen a bevetésre elkészített fegyverek kezelése más és más teshelyzetben történik. Egyesek úgy emlékeznek, hogy a drótkerítés belső oldalán katonai sorfal állt, ám a kiskatonák nem buzógtak harci kedvtől, sőt beszállgatók kezdtek a barátkozású századokot mutató tömeggel. Mások sorozatolói fegyverek mögött hasonló katonákra emlékeznek. A különböző leírások nem gyengítik egymás hitét, hiszen az ellenfelek majd fél kilométeres frontjának egyes szakaszain különbözhetett a helyi situáció. Az ezred mintegy 30 gépfegyverrel és 80 golyószóróval rendelkezett, és ezek egy részét Buzás János hadnagy visszamelekedése szerint a parancsnoki épület körül állították fel. Arra vonatkozóan, hogy a kerítésen belül felsorakozottak lelkében mi játszódott le, néhány tiszt és katoná visszamelekedéséből következtethetünk.

Tudunk kell, hogy az ún. "Néphadsereg" sem a közoktatás, sem a tiszt számrán nem jelentette a létezés édeni formáját. A testületi összetartozásnak az a szelleme, mely számos hadseregben kohézis erő, a rezsim fegyveres erejében még nyomokban sem létezik. A sorokantón az 5 világháború - melyből a behívóparancs erőszakosan kiszakították őket, a kerítés föloldalán tolongó néptengerben találtak meg. A tiszték többsége is összehatózott érzelmekben. Ám a homlokot osontalalmögé, a zárt gondolatokban a forrad-

márok nem olvashattak, a hangszórók torlókból pedig reesegve áradt a fenyegetés. A felosztást tűzparancs kiáltására helyezésével elrendelő utasításra senki sem hallgat. Bár a gépfegyverek befelezik a hevedert, és a golyószórók terején ott a dobtár, a néptömeg lépésnyit sem tágit. Sőt mind harásnyabbban követelik az egyetemi század szabadon boosztatását. A konfrontáció hőfoka a fősség közelében a forrpontra emelkedik. A szemtanúk egy része teherautóra vagy buszra is emlékezik, melynek elszánt irányítói kísérletet tesznek a kapu beszállására. A forradalmi hlv úgy átjárja a lelkeket, hogy a fenyegető ősszezapás tragikus és egyoldali következményeire kevesen gondolnak. A tüntetés általán megkérdészt résztvevői között mindössze egy akadt, aki tartott a fegyverek megszállástól. A többiek fejében meg sem fordult, hogy magyar katoná a tömegbe löhetne. Illetve, még egy tüntetőben működött a veszélyérzet, a múltkorai közlembényben már szereplő Nagy Istványa. Tartva a konfliktus elmérgesedésének beldhatatlan következményeitől, a kapuhoz furakodik. Az őrág az ismert sportember, aki 1952 óta bejáratos a laktanyában - bebocsátja. Nagy a parancsnoki épülethez siet, és Dombi századost keresi. Mivel a tömeg az egyetemi századot szeretné látni, és a homvédőség a forradalomhoz való csatlakozását sürgeti, javaslata a következő. Sorokoztassanak egy szakaszt, és az ezrednekarral az élen indúljon el a város felé. A tömeg oszatlakozni fog a menethe, és megoldódik a vérszszertűszettel fenyegető konfliktushelyzet. Nagy indítványát - ahogy 40 év múltán visszamelekezik - értelemkedve és ellenérzősen fogadják. A végfeljelet mégis az 5 javaslata szerint alakul. Az egyetemi század csatlakozik a tömeghez, és a menet visszaindul a városba. Körülbél az ún. "kisposta" tájéklán találkoznak a bajai forradalom eltépett és talányos szereplőjével, egy pánoóssal. (Egy szemtanú negy-öt harokosról tud, de visszamelekedését más források nem erősítik meg.) A monsturn a pánoóssal laktanyából érkezik, de elindításának motívumairól nincs adat. A tank személyzetének kezdeti morocsága feloldódik, és tornyn mellé úgúztó nemzeti szónokból folytatja útját. A bajai forradalom tetőződését ezekre az órákra tehetjük. A megnevezés túlméretezettnek tűnhet, ha a fogalom eredeti tartalmát megadó történelmi

folymatokhoz mérjük. Baján valóban nem szedik köveire a Bastillet, és nem folyik vér, mint a Rádió október 23-i, budapesti ostromakor. A lelkek mélyen lejtátszó kátharisz-élmény-emelkedettsége mégsem maradt el egy győztes fegyveres felkelés érzelmi hőfokának lobogásától. Bár egy gyűlöletes, életük hosszú szakaszát félelemmel beábránykódó rendszer döntötték meg, az emberek lelkién nem áradt el a bosszúvágy. Október 26-ának ragyogó napjátésbe öltözött délelőtte sok ezer bajnai számára ma is a szellem

fenséges lebegésének rövid, tündöklő időszakát jelenti. Az ifúságot, az illúziókat és bontlkozó remények rövid korát, a táguló horizontot, a jövőben való bizalom ébredésének hajnalát. Egy győztes forradalom lobogásának napjaitban a nép - bosszússá meg Anatóle France a plazizálást - az Olimposz isteneihez villik hasonlatossá. Bajai polgárainak a város történelme során egy-szer adatott meg ez az élmény. Erről szürke és ostéggát korokban sem szabad megfeledkeznünk.

Dr. Dániel József

A NÁDGAZDÁLKODÁS

kialakulása és fejlődése az országban és régiókban

1949-től 1970

III. befejező rész

Az exportot az Agrimpex Külforgalmazási V. kizárólag tőkés (NSZK) relációban bonyolította le. A kiszámitott kékvérték a vállalat 19. Ft/kéve árat kapott.

A legnagyobb megrendelő Lev Bauer Nemőtgung szakfelügyelő cég volt, ahol az importált nádából gépi préseléssel 1-5 cm vastag nádiemest (szolomitor) gyártottak, a megrendelő kívánásán szerinti táblásított méretben vagy tekeresekben. Előállítottak továbbá perlit betonba ágyazott nádlapokat, fal- és földálemeket hőszigetelés céljából. Később a nádszálak magas szulfidoxaliditását - azé helyett perlit betonba beépítve - áthidalókat, földémgerepdákat is előállítottak.

1956 márciusában a nagy dunai jeges árúv igen súlyos károkat okozott a Mohács-szigeten, a Ferenc-ostorn mentén. A Duna hullámtérben lévő nádasok és számos náddéppő víz alá került. A termelőhelyeken és a déppőkon tárolt nádából 15-20.000 termelői nádkékvét szordt el az ár. A Dunaparton lévő feloldozó üzemet is 50-80 cm-es víz borította. Az ár károkat okozott az anyag- és késztermék-készletekben, gépekben, berendezésekben és az épületekben. További kárt eredményezett az ár levonulása utáni helyreállítás. Az 1956-os októberi forradalom időszakaiban a termelőmunka szakszakszon szünetelt. A kollektív egységbenként állt a forradalom mellé. Örszinte lelkesedéssel csatlakozott a városban végbenment megmozdulásokhoz, tün-

tetésekhez. A termelőüzem védelmére nemzetőrséget szerveztek. Józán - felölőien magantartásról mentes - magantartásuknak köszönhetően össetűzésre sem vállalaton belül, sem azon kívül nem került sor.

A feloldozó üzemben a szakszakszon munkaszünetek folytán mintegy 8-10 napos termeléskieéses keletkezett. A nádaratás az indokoltan esedékes időponthoz képest egy hónapos késédellemmel indult be. A forradalmi események miatti termeléskieésést a vállalatok később bepótolták, így a vállalatoknál az üzemleállítás és nádaratás késedelmes kezdése miatt említésre érdemes kár nem származott.

Az 1957 és ezt követő években mindinkább érzékelhető volt, hogy a fiatalabb korosztályokból kevesebben jelentkezték nádaratási munkára, mint a korábbi években. Ennek okát a vezetőség munkásorlombán látta, hogy a nádaratás gyártásorlombái rendkívül mostohák. A dolgozók az időjárás visszontagságának (eső, hó, hideg) kitéve, a szabad ég alatt, vízben, sárban, minden szociális, egészségügyi, pihenő, melegedő létesítmény nélkül, a lakott településtől sokszor kilométerekre végeztek az igen nehéz fizikai munkát. A másik okot abban látták, hogy a munkalehetőséggel nem rendelkező falvakban, régiókban erőteljes helyiipari, szövetkezeti fejlesztés indult be. A lakosság foglalkoztatásait elősegítő fejlesztések segítségével a tandások is támo-gatták. A fiatalság ezeket a 10-20 fős

létszámmal dolgozó termelőegységeket - a kisebb kereseti lehetőségek ellenére - a szabadban végzett téli munkával szemben előnyben részesítettte. A vállalat vezetése úgy ítélte meg a helyzetet, hogy az ipari termelés növelésével, decentralizálásával, új profúliá gyártás kialakításával elterelhetőek lesznek az esetleges munkaerő gondok.

Késedelem nélküli tájékozódás, tárgyalások után döntés született az ipari termelés decentralizálási bővítése mellett. Az ellátáselés szerencsésen egybeesett az Ipari Osztály fejlesztési koncepciójával, így a vezetőség tervének megvalósításában a megyei tanács támogatására is számíthatott.

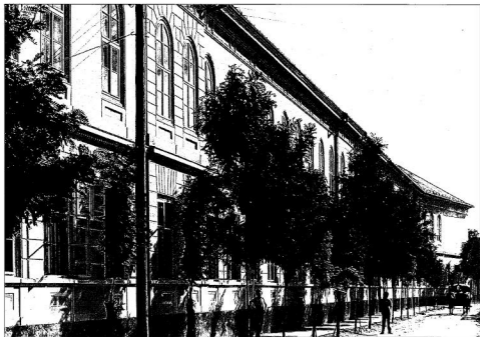
A tervek realizálását a bajnai üzem területén 2 db 240 m²-es oszvámsz barakk felállításával kezdték el. A barakkokat körülfalazással és a szükséges egyéb munkálatokkal tették alkalmassá felfoldozó üzem fogadására. A szükséges használt megmunkáló gépek beszerzése és üzembe helyezése után 1958-ban megkezdődött a rönkfűrészelés, felfoldozás.

A falipari tevékenység a növénysszár lán (fenyőfa, léc, víz és nádiemest oldal), fenék kombinálással) gyártásával kezdődött el. Ezt követően a szerszámgyártással, majd pedig vegnyarítás, szabványos rúdok és falécs gyártásával bővült a falipari termék vilásktála.

A falipari termelés bővülésével a nádfoldozás itteni felszámolásával - a vidéki telepekre történő áthelyezése - vált szükségessé. Ennek megvalósítása végett Csáttalján, Kanfehértón és Pirtón a náddéppőkon a bajnainkhoz hasonlóan 1-1 db 24 m-es oszvámsz barakk került felállításra. Szándék szerint egyrészt az export kékvét szállítás előtti beázástól történő megóvását, másrészt körülfalazással a későbbiekben ipari nádfoldozó üzemek létesítésének feltételeit kívánták megteremteni.

A bajnai üzemben rövid időn belül a szűfőittség, a Vajdas-gödörben lévő nagy tömegű nádhulladék, a sok fűhaladék, fűrészporsz komoly túfzesítést jelentett. A túfzölőittséggel történt megállapodás értelmében döntés született a nádhulladék elégetéséről. A túfzölőittség kevésozó időjárás esetén a nádhulladék elégetését engedélyezte, valamint egyfajta túfzölőitési gyakorlat keretében a veszélyeztetett objektumok védelmét vállalt.

Az alkalmasság felet napon a szükséges létszámmal és technikával felvonnult a túfzölőitőség, majd engedélyezte a

A város a 30-as években (Weinstock Ernő felvétele)

gázaljjal leöntött nádhulladék meggyújtását.

Rövid időn belül a hulladékhegy felszínét hatalmas lángnyelvek borították. A tűzoltóság megkezdte a közeli épületek vízzel történő hűtését, hogy a tűz ne terjedhessen tovább a keletkezett nagy hő hatására. Néhány óra eltelte után a lángnyelvek veszélytelennek tűnő méretűekre csökkentek. A vállalat éjszakra tűzvédelmet állított fel, a tűzoltóság pedig biztosította a rendszeres ellenőrzést. Erre azért volt szükség, mert a nádhulladék alsó 1-3 m-es rétegében biogáz képződött, és még hetekig égett. A keletkezett lángok sötétben a városból kijött kőváncsiskodók számára gyönyörű látványt nyújtottak heteken keresztül. Az akció tehát sikeresen zárult. Az üzemre és a közeli lakótelepre tűzveszélyt jelentő nádhulladék elhárított.

Az előzőekben leírtak kapcsán említendő meg, hogy a Műcs közelében levő palánki nádas vasúti mozdony szikrájától, továbbá a faddi náddépon 13000 kéve, Bugacon 5000 kéve nád ismeret-

len okból (feltehetően eldobott cigarettától) az évek során leégett. Legutóbbi helyen a tűzoltást a vízvételi lehetőség hiánya is gátolta.

Okulva az utóbbi tüzészet, azokon a náddéponok, amelyeken vízvételi lehetőség nem volt (Csátalja, Kunfehértó, Firtó) több mint 20 db 100 cm átmérőjű cementgyűrűs, ázott kutakat létesítettek.

Két év után, 1960-ban a faipari termelés volumenre elérte a nádpiari termelés értékét. Egyértelművé vált, hogy a dinamikus növekedés folytathatóságához a meglévő üzemi viszonyok között nincs lehetőség.

A Bkm Tanács Vb. felügyelete alatt elért eredmények:

1955.01.01-től 1960.12.31-ig						
Egység	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
Teljes termelés a nádpiari részre	2347	2710	3075	3868	6096	9306
Teljes termelés a nádpiari részre a Műcs-on	72	65	81	62	30	114
Teljes termelés a nádpiari részre a Műcs-on	86	78	72	74	111	141
NYERŐ					1060 Ft	
	243	196	886	946	1891	412

Az 1960-ban nyereség csökkent. A nyereség terhére végrehajtott fejlesztési tevékenység költségei okozták. Az Ipari Osztály ebben az időben a vállalati fejlesztések teljes támogatója volt. Ismerve a vállalat körülményeit és lehetőségeit, javaslatot dolgozott ki az átszervezésére.

6. Az Alsódunai Nádgazdasági Vállalat átszervezése

A Bkm. Tanács az Ipari Osztály javaslatát elfogadta, és a 17/1960.sz. határozattal 1960.12.31. hatállyal az Alsódunai Nádgazdasági Vállalatot megszüntette, és jogutódként 1961.01.01-i hatállyal létrehozta a Bkm Nádgazdasági Vállalatot Kiskunhalas új alapítványi pedig a Bkm Fatörzscikk és Faanyaggyártó Vállalatot Baja székhellyel.

A határozat értelmében a Dunapart 4.sz. (1.sz.) üzeme és a Ténosisok M. u. 13. sz. alatti központi irodahelyiségek a Faipari utóvállalat kezelésébe kerültek.

Rövid időn belül a Bkm Nádgyászási V. székhelye Kiskunhalas helyett Bajára módosult. A vállalati székhely Bajára helyezését az indokolta, hogy Kiskunhalason nem találtak olyan szakembereket, akikkel a vállalat eredményes tevékenység megvalósítását megoldható lett volna. A Baján lévő nádgyászálókodásban jártas dolgozók pedig nem vállalták az átköltözést.

Kiskunhalasnak vállalati székhelyként történt kiválasztásában az is szerepet játszhatott, hogy az Ipari Osztály vezetője szerette volna azt, aki a város választott képviselője volt a megyei tanácsban.

A székhelyváltás a Baje, Dózsa Gy. út 100. sz. alatti lakóház megvásárlásával nyert megoldást.

A Jogutód Bkm. Nádgyászási V. szakirányítását Buda Gébor elnökhelyettes alá rendelt Mezőgazdasági Osztály alá helyezte a tanács, a Bkm Fatömegelőző és Fagyapógyártó szakirányítási feladatokat változatlanul az Ipari Osztály (ov. Dr. Brunosik András) látta el. A két utódvállalat magasabb vezető állású dolgozóinak kiválasztását úgy oldották meg, hogy a megszüntetett vállalat vezetőit megosztották a két utódvállalat között.

A Bkm. Nádgyászási Vállalat kinevezett vezetői lettek:

Bácsi Márton igazgató,
Gyöngyösi Sándor főigazgató,
Dr. Molnár Szilárd főtitkár munkakörben.

A Bkm. Fatömegelőző és Fagyapógyártó Vállalat kinevezett vezetői lettek:

Jenei Pál igazgató,
Kádbédy Béla műszaki vezető,
Dr. Bruckner Tibor főkönyvelő munkakörben.

A jogelőd vállalat alkalmazotti és kisebítő állományából a kinevezett magasabb vezető állásúakkal együtt 19 fő, a munkaadóállományiak közül a nádipari termelő munkában foglalkoztatott valamennyi dolgozó a Bkm Nádgyászási V. állományába került át, az érintettek beleegyezésével.

A megvásárolt központi épületnek a telken nyert elhelyezést a központi iroda, a nadszövő, kapcsolószító, csónakjavitó és a TMK műhely, továbbá a gépkocsigarázs, üzemenyagraktár, valamint a forgószélőz- és anyagraktár. A ház egy részében lakó bérleti hivatalosság munkakörben alkalmazták, aki a lakóhasználat ellenében elfoglalta az irodák takarítását, a telepéri szolgáltatást, kapuzárást, nyitást.

A felállított csövös barakkok részleges kőrőlánzással pár hónap alatt

Csátalján, Kunfehértón és Pirtón pallóverő műhely fogadására alkalmas helyiségek kerültek kialakításra. Ezeket a helyeket a helyi lakosokból alkalmazott munkások betanításával megkezdődött a decentralizált nádpallogyártás, a megrendelésekhez igazodó mennyiségben, most már 4 telepvezetőségben. A decentralizált termelés kedvezően segítette a vállalati nyereség alakulását.

Nemsokára azután, hogy a Bkm. Fatömegelőző és Fagyapógyártó V. önálló vállalatként létrejött, Kádbédy Béla - a vállalat műszaki vezetője - szakzsargonban, súlyos betegséggel egyre hosszabb időt töltött el betegágyában és kórházban. A műszaki irányító munka vállalaton belüli dolgozóval nem volt megoldható.

Az Ipari Osztály vezetőjének javaslatára ezért a Bkm. Tanács elnökhelyettese Bácskai Márton - a Nádgyászási V. igazgatóját - másodállásban a Fapári V. műszaki vezetői feladatainak ellátásával bízta meg. A megbízás teljesítése teljes munkaidős elfoglaltságot kívánt meg, így főállású munkakörbe Bácskai Márton csak esetenként volt képes személyes jelentéssel ellátni. Szerencsére a túlvállalás a valójában jó, összehozott vezetőgarnitúra megfelelően és biztonságosan pótolni tudta.

Miután évek múltával bizonyossá vált, hogy a beteg műszaki vezető győvültségre és visszatérésére már nem lehet számítani, Bácskai Márton, a Nádgyászási V. igazgatóját, valamint Jenei Pált, a Fapári V. igazgatóját 1963.10.05-i hatállyal felmentették munkakörükből, és egyidejűleg Jenei Pált, a Bkm. Nádgyászási V. igazgatójának, Bácskai Márton pedig a Bkm. Fatömegelőző és Fagyapógyártó V. igazgatójának nevezték ki.

A személyesre a nádgyászálókodás tevékenységében zavart, visszacsúszó nem okozott. A vállalat változatlanul megfelelő színvonalon és eredményességgel teljesítette a következő években is a vállalati terveket. Minden évben nyereséggel zárt. 1968 után és az követő években a dolgozók nyereségreszesedést kaptak. Végül igazolja a jó teljesítményeket, hogy Harkányfürdőn a gyógyfürdő szoruló, Baján, a Dunafürdőn a pihenési akadémia dolgozók számára ingyenesen igénybevehető üdülők építést a vállalat.

Miután a személyesre következtében a monográfia írójának közvetlen információi már nem voltak, konkrét adatokkal már csak érintőlegesen szolgálhat.

1963.06.30. hatállyal Dr. Molnár Szilárd nyugdíjazása miatt főkönyvelői munkaviszonyát megszüntette. A főkönyvelői teendőket 1963.07.01. hatállyal Vándor János látta el.

1965-ben Gyöngyösi Sándor főigazgató munkaviszonyát felmondással megszüntette. A főigazgatósi feladatokat Mándi István vette át.

1967.12.31. hatállyal Jenei Pál igazgató nyugdíjazása miatt munkaviszonyát megszüntette. Az igazgatói munkakörbe 1968.01.01. hatállyal Czurnics József neveztek ki, 1970.12.31. hatállyal a Földművelésügyi Minisztérium a Bkm. Nádgyászási Vállalatot ismeretlen okból megszüntette. A Vállalat hasznosításában volt nédas területeket Csongrádi Nádgyászási Vállalat vette át.

A Vállalatalapítás és változások szervezeti ábrája

7. Epilógus

Sajnálatos és nagy valószínűséggel állítható, hogy a dícséretes fejlődést és a végnapokig eredményes utat megjáró Bkm. Nádgazdasági Vállalat megszüntetését a Földművelésügyi Minisztérium illetékesei nem a szakmai szempontok és érdekek alapján döntötték el, hanem egyfajta személyes ellentét (érdekek) által motivált "megtorlás" eredményeként. Ezt látszik alátámasztani az, hogy az utolsó napig fordított előjeld döntésre készítették elő a vállalatot, és szinte az utolsó órában dönt el a tervezett átstrukturizálás egy eredményekben soklat szerkezetű, egészen más "súlycsoportban" működő vállalat javára.

Az ország nádgazdálkodásában való részvétel évtizedeken át szerzett gyakorlati ismereteket és tapasztalatokat birtokában lévő ember számra nagyon sajnálatos jelenség, hogy a külföldi sikeres építőipari felhasználás ellenére a nádtérmekek hazai felhasználása, néhány erőteljes próbálkozással eltekintve, elhalt. A hasznosítás kimerült a nád kevés értékesítésében és primitív feloldozásában.

Talán éppen napjainkban lenne kívánatos a foglalkoztatási gondok és ezzel járó munkanélküliség csökkentése érdekében utánajárni, miként lehetne az ország nádgyógyát racionálisabban hasznosítani. Köztudott dolog, a nádat nem kell vetni, csak aratni.

A hagyományos nádaratás riasztóan nehéz munkafeltételeit: néhány db sekély vízű nádasok aratására alkalmas aratógépek kifejlesztésével és gyártásával (importálással), valamint fűthető lakókocsi beállításával a felületi emelet számára elfogadhatóvá lehet tenni. A nád ipari feldolgozása erre kialakított üzemi épületekben gond nélkül megoldható.

Érthetetlen az ország helyzetéért és jobbításáért felelős hivatalok, intézmények, tudományos műhelyek érdekeltensége, akik a csendes szemlélődés elhagyásával sokat tehetnének a néhány ével ezelőtti virágzó, eredményes nádgazdasági vállalatok feléledéséért.

Bácskai Márton

ÚJ KAMARAZENEKAR ALAKULT BAJÁN

A bajai új kamarazenekar közel 30 éves szívvonalas működésének megszűnésével kezdte meg volt utómozgásának díllező komolyzenei együttése. Az új zenekarban a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja adott otthont. Az együttes vezetője Richter Kálmán kamaramester, csellista, aki csellón a Szovyi Művelődési Központ igazgatója.

Öt kérdészem a zenekar megalakulásáról.

"Az idén, nyár elején oszillált fel a remény, hogy megvalósíthatom Bajára kerülésem óta dédelgetett álmomat, egy vonós kamarazenekar létrehozását. A döntő lökést az adta, hogy dr. Knáb Erzsébet, a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának főigazgatója a németországi pályázaton nyert 40 000 márkát zenekaralapításra ajánlotta fel. Ebből a 4 millió Ft körüli összegből kottalíróanyagokat és hangszereket vásároltunk. Mindez kitűnő alapot jelentett, de ahhoz, hogy a zenekar létrejöjjön, még nagyon sok szervező, közvetítő munkára volt szükség, és ezen a téren nagyon sok segítséget kaptam dr. Éber Ágnes-től, Dankó Ilonkától és Horváth Györgytől. Ennek eredményeképpen kialakult 14-15 fős állandó létszámmal egy stabil mag. A zenekaroknál tanárok mellett részt vesznek próbáinkon nagyon tehetséges tanítványaink is, akik közül többen később, szegedi vagy budapesti konzervatóriumokban készülnek zenélő pályára. Jelenleg tehát egy vonós kamarazenekar vagyunk, mert én magam is vonós vagyok, és ez a szívügyem, de remélem, hogy majd valamikor ki fogunk egészülni fúvósokkal is, szóval a zenekar építése még nem fejeződött be. Ezúton is szeretném jelezni, hogy mindenkit örömmel várunk a zenekarba, mert meggyőződésem, hogy Baján és környékén ennél a 15 fősnél jóval többen képesek valamilyen hangszeren jó színvonalon muzsikálni.

Repertostruk elég széles körű. Jelenleg Corelli S. G-moll concerto grosso-ját próbáljuk, de másorra tűzzük többek között Peter Heidrich művét is, amelyben a közismert amerikai születésnap dala, a Happy birthday különböző stílusú mesterek (Bach, Mozart, Schubert, Wagner stb.) stílusban írták,

továbbá tánczenei (tangó, polka, valcer) variációi csendülnek majd fel.

Augusztus 30. óta minden pénteken próbálunk, bemutatkozó fellépésünket 1997 elejére tervezzük. Az együttes neve: Bajai Városi Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának Zenekara.

A közelmúltban létrehozott a "Multikulturalitás" nevű alapítványt, amely azonban nemcsak a zenekar segítségét célozza, hanem - miként az a nevében is szerepel - mindenféle kulturális tevékenység támogatását. Nagyon örülök, hogy dr. Knáb Erzsébet ehelyett a kuratórium elnöki tisztét, és hogy Csotényi Gyula fuvalaművész is tagja ennek a kuratóriumnak.

Magamról röviden csak annyit, hogy 1993 márciusa óta élek családoddal Baján. Budapeston születtem, és itt kezdtem el 5 éves koromban a zene tanulást. Szüleimmel 1969-ben a Német Szövetség Köztársaságba kerültem, és első klasszikus zenéi sikerélményeim innen datálhatók. Külön fejemtet jelent életemben az a 14 év, amit Dél-Afrikkában töltöttem. Itt egyetemistaként egy 8 tagú kvintettgel együttesben muzsikáltam. Programunkat jellemzően talán elég, ha annyit mondom, hogy Sztrávniszki volt a legemésztetőbb, és az egy-két napra tervezett koncertsorozat első napjára mindössze egyetlen nézőnk volt, de ő szerencsés zenekritikus. Írt rólkunk, és másnap már tért ház elött játszottunk.

Szeretnék természetesen itt Baján is majd egy-egy avangárd művet bemutatni, jelenlétén azt, hogy az útkeresés a zenében is tovább folytatódik, és a zeneszerzők állandóan kísérleteznek. Szeretném majd a közönségünktől megértenni azt, hogy az ilyen kísérleti alkotásokhoz más nézőpontból, más "füllel" közelítsenek, és mindez nem a klasszikus zené megtagadását jelenti. Távlati terveimben egy önköltségi alát jobban is szerepel, hogy saját koncertjeimből is fizető adhasnak a bajainknak. Egyelőre azonban még nem erről van szó, hanem arról, hogy a közönség által jobban is legyen megismerve ismert klasszikus művek igényes bemutatásáról jó színvonalú és stabil amatőr együttesé váljunk." Ez egyben a tradíció folytatását is jelentené itt, városunkban.

Schmidt Antal

KÉT RÉGI MÉLYKÚTI TÖRTÉNET PROKOP PÉTERRŐL

Manapság ritkán nyílik meg képzőművészeti kiállítás olyan eufórikus hangulatban, mint ahogy idén tavasszal az Mélykúton történt. Az esemény különlegességét az adta, hogy az egykor ott hittant oktató és festőgató fiatal pap, Prokop Péter, most - közel fél évszázad elteltével - nemzetközi hírnévre szert tett festőművészként önálló kiállítással mutatkozott be a község lakóinak. További érdekességként szolgál még az is, hogy az egyik teremben azok a korai alkotások kaptak helyet, amelyeket a családok érthető módon megőriztek, hiszen nagyrésztük gyermekportré volt. Az egykori kis hittanosi modellültek az akkor már képzőművészeti főiskolai tanulmányokat folytató papnak.

Lovrity Sándor, a nyugdíjas bajai iskolaigazgató éppen akkoriban kezdte pedagógusi pályafutását Mélykúton. Prokop Péterrel kapcsolatos élményeit cikkszerűen idézte fel:

"1948. augusztus 16-án kerültem Mélykútra. Első munkahelyem volt, számos kellemes és kellemetlen meglepetéssel, amelyek eredményeképpen rendkívül fiatalon találkozhattam mindazokkal a problémákkal, amik a pedagógiában előfordulhatnak. Olyan indítást kaptam itt, amely felért egy újabb tanári oklevéllel.

1948 az oktatástörténet szempontjából rendkívül jelentős dátum: ekkor államosították az iskolákat, így Mélykúton is közös igazgatás alá helyezték az egyházi leány- és az állami főiskolát. Az apácák még nagyon rövid ideig ott voltak, aztán feloszlatták a rendet. Teljesen új helyzetet jelentett, hogy míg a hitoktató korábban a tanterület tagja volt, addigra most órádóként az óra megtartásán kívül szinte semmit nem tartózkodhatott az iskolában. Pedig fontos volt, hogy kapcsolatba kerüljünk velük, hiszen tevékenységükkel szintén hozzájárultak a nevelés folyamatához. Mélykúton akkor két hitoktató volt, de akivel később igazsábsól kapcsolatba kerültem, az Prokop Péter volt.

Az 6 órás csodálatos élményt jelentettek a gyerekeknek, akik szinte meg sem tudták mondani, mert annyira meglepődtek azoktól a rajzoktól, amelyekkel Prokop Péter a mondanivalóját kísérte. A biblia tanítása meglepően a

gyerekek szeme előtt, és ennek következtében rendkívül népszerű volt, és ez a népszerűsége a későbbiek során is megmaradt. Voltam például olyan 40 éves osztálytalálkozó, amely úgy kezdődött, hogy vacsora előtt felállt a főszerkező, és azt mondta, hogy mielőtt hozzáfazdunk a vacsorához, imádkozunk, és ezzel emlékeztünk a nagyon kedves hitoktatónkra, Prokop Péterre. Ez most volt a közelmúltban.

A vele való találkozás az iskolában rendszeresek, de mindig nagyon szűk körűek voltak. A nyilvánosság teljes kizárásával zajlottak, mert egyetlen bejelentés elegendő lett volna ahhoz, hogy bajba keveredjünk. Mivel az iskola igazgatója egy átlagon felüli intelligenciával rendelkező értelmes, olvasott fiatalember volt, így először ő-k lettem a kapcsolatot, én pedig, aki jóval fiatalabb voltam, csak menet közben kapcsolódtam be ezekbe a beszélgetésekbe. Tulajdonképpen azáltal, hogy 1949. szeptember 1-jén

Fehőtek lettek az egykori gyerekeknek

igazgatóhelyettes lettem, és az asztalom szintén ott volt az igazgatói irodában. Az 1949/50-es tanévben úgy alakult a tanterület összerakása, hogy színdarabokat is be tudunk mutatni. Ezek teljesen önálló előadások voltak, amelyeknek a pedagógusok voltak a szereplői. A rajzot nekem kellett tanítani, egyrészt azért, mert nem volt rajzszakos az iskolában, másrészt pedig azért, mert a kollégák meglátták nálam egy rajz tanmenetet.

Ettől kezdve hibába bizonygattam, hogy én utóljára a polgári iskolában tanultam rajzot. Egyszer olyan egyfelvonásos darab került bemutatásra, amelynek egy arénát kellett volna háttérként a színpadra varázsolnom, amikor viszont nekem sem érzésem, se tehetségem, se képességem nem volt. És ekkor olyan kényszermegoldáshoz kénytelen voltam, hogy Prokop Péterrel felhívtam meg a színpadi díszlet megfestésére. Mivel meglehetősen nagy felületről volt szó, ezért napokig azon tömődötünk, hogy ezt hogyan lehet megoldani. Megoldásként az kínálkozott, hogy igazgatóhelyettesként rendelkezhettem egy iktatórral, amelynek egyik felületét teljesen szabad volt, több méter hosszú, és legalább 3 méter magas. Protop Péter javaslatára vettünk 3 nagy papírtekerest, ezeket ő a fal teljes hosszában kifeszítette, felelőstette. Bevittem a kétágú létrát, meg minden festéshöz szükségeset kékelt. Ő persze csak becsengetés után jelenhetett meg, amikor már elcsendesedett a folyosó. Ekkor rázartam az ajtót, így ő valóban háborítatlanul dolgozhatott.

En is természetesen csak becsengetés után látogathattam meg, hogy előteremtsem még mindazt, amire szükségem volt. Ez a dolog így megoldódott, és egy csodálatos festményt eredményezett (amit még nagyon sokáig megőriztem): bikaviadallal és őrjónógó tömeggel az arénában. Eddig ez rendben is volt, de amikor színpadra került, jöttek sorra a gratulációk: öregem, hogy te mire vagy képes! És ekkor egy újabb csalárra kényszerültem. Bevalóttam a kollégáimnak, hogy néztek, van nekem egy festőművész barátom Vaslúton, a Weintriger Adl. Őt kértem meg, ő készítette ezt a díszletet. Menéségül szolgáljon, hogy 1986-ban

Baján, az újvárosi iskolában a második bajai Prokop kiállítás alkalmából sikerült egymás mellé ültetnem Prokop Pétert és Weinträger Adolfot, és ott ezt a csalást mindkettőjüknek elmondtam. A legnagyobb egyetértésben tisztáztuk a dolgot, tudomásul vettük, és jóc derültek rajta.

Ez a történet egyébként Prokop Péterben elég haloványan él, annál érdelesebben maradt meg benne a kalapügy.

Mivel sok volt akkoriban a gyerekek, kevés az osztály, ezért délelőtt-délutáni váltással kellett tanítanunk. Egy kora őszi délutánon - szokásunkhoz híven - ismét beültünk az igazgatói irodába hárman beszélgetni. Prokop Péter akkoriban széles karimájú fekete kalappal közlekedett, és ahogy bejött, az ajtó melletti fogásra szokta azt felakasztani. A beszélgetés hosszabban elnyúlt, ránk esteledett, de villanyt nem gyújtottunk, ott ültünk a félhomályban, amikor az igazgatói iroda előtt hirtelen megállt egy autó. Ez önmagában is eseménynek számított faluhelyen, mert ugye, akkoriban még elég ritkán közlekedtek személyautók. Az igazgató, aki a legközelebbült az ablakhoz, székéből felemelkedve meglátta, hogy a járnoshalmi pártbizottság első titkára - aki köztudottan nagyboldsi volt - jött meglátogatni bennünket.

Az igazgató felugrott, és csak annyit mondott: Péter, azonnal ténés! Szerencsére az iroda mellett 3-4 lépésnyire volt egy kijárat az udvar felé, és így Prokop Péter inkább gyorsan el tudott tőnni. Ő is annyira meglepődött, hogy a kalapját viszont ott felejtette a fogason. Közben megérkezett az első titkár, végignézett a hosszú folyosón, látta, hogy a tanítás már véget ért, így egyenesen jött az irodábs. Első kérdése mindjárt az az volt: miért ültök sötétben? Megint az igazgató kaposolt leggyorsabban: mert kiégett az égő, nem tudjuk használni a lámpát. Tudomásul vette, ő is leült beszélgetni, szigorúan pártpolitikai kérdésekről. Egészen este 8-ig ott ültünk a sötétben, majd elköszönt, és elment, anélkül, hogy észrevette volna a papi kalapot. Hirtelen nagy meglepetéssel éreztünk, mert ha égett volna a lámpa, és ő ott találja a kalapot, akkor egyértelmű lett volna számára, hogy ki jött ott, és ennek befáthatalan következményes lehetett volna. A kalapot természetesen még aznap este visszavittük jogos tulajdonosának, aki csak annyit kérdezett, hogy megúsztátok? Akkor megúsztuk."

A 77 éves festőművész életművét bemutató kiállítás december 15-től tekinthető meg szülőhelyén, Kaloosán.

Schmidt Antal

Minden
Kedves
Olvasónak

békés
karácsonyt és boldog új
évet kívánunk:

OTP BANK RT.
bajai fiókja

AHOL A
HONPOLGÁRT
MEGTALÁLJA

Standok, árusok

- Bácska előtti újságárus
- Skála Áruház ABC-je
- Tanítóképző - dr. Laki Ferenc
- Tóth Kálmán téri újságárus
- Szentháromság téri újságárus
- Piac téri újságárus
- Vöröskereszt téri ABC
- Könyvtár (Zsinagóga)
- Import bolt
- Kórház előtti újságárus
- Kórház - dr. Vajtai István
- Felsőszentiván - Vancsura Józsefné
- Újvárosi ÁMK
- "Bara" ABC

BAJAI HONPOLGÁR

Angol nyelvű kiadványunk is
1988. május 11. - 1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

1988. május 11.

Független Város- és Környezetvédelmi Lap
Megjelenik minden hónap
első napján

Felélési szerkesztő:
GYULAVÁRI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Ránóti Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint László, Dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kaloosa Béla, Dr. Laki Ferenc, Németh József,
Dr. Sulyom Ede, Schmitt Antal,
Dr. Vajtai István

Küldje a Bajai Honpolgár Alapítvány
Postacímre: 6500 Baja, Úrványi Imre u. 14.
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt. Bajai Fiókja
11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
KALAPRESS Kft.
Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79/322-241

LAPALAPÍTÓ: ÚJVÁROSI ÁMK

KÉZIRAJTOT, PÉNYKÉPET NEM ÖGÖNK
MEG ÉS NEM KÜLDÖNK VISSZA